

MARTA CĘKALSKA

Początki „Przeglądu Historyczno- -Wojskowego” (1929–1939)

Przypadająca w 2019 r. dziewięćdziesiąta rocznica powstania „Przeglądu Historyczno-Wojskowego” (PHW) – powołanego do życia w roku 1929 przez gen. bryg. Juliana Stachewicza – stała się doskonałym pretekstem do napisania niniejszego artykułu i podjęcia zadania uzupełnienia – przynajmniej części – informacji o tym zasłużonym dla polskiej historiografii wojskowej czasopiśmie. „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, w przeciwieństwie do np. „Bellony”, nie doczekał się bowiem do tej pory własnej monografii, nie powstało również opracowanie poświęcone dziejom Wojskowego Biura Historycznego (WBH), a informacje dotyczące poruszanych w niniejszym artykule zagadnień są rozproszone lub w ogóle nie funkcjonują w literaturze przedmiotu – dotyczy to zwłaszcza początków periodyku.

W związku z powyższym, zadaniem artykułu uczyniłam przybliżenie okoliczności powołania „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, w tym pochodzenie idei przyświecających jego powstaniu oraz prac koncepcyjnych nad czasopiśmem, jego misją i zagadnieniami związanymi z jego funkcjonowaniem, takimi jak kształt i zadania redakcji oraz struktura wydawnictwa w latach 1929–1939. W artykule omówiłam również kwestię reakcji środowiska historycznowojskowego na powstanie nowego czasopisma i poddałam weryfikacji zakładane rozwiązania oraz deklaracje współpracy, odnosząc się do zawartości tomów PHW opublikowanych w latach 1929–1938. Jest to więc przyczynek do dziejów PHW jako czasopisma wydawanego przez Samodzielny Referat Wojen Dawnych¹ Wojskowego Biura Historycznego².

¹ W 1936 r. przekształcony w Wydział Wojen Dawnych.

² A. Tuliński, *Oficerowie Biura Historycznego i Wojskowego Biura Historycznego w latach 1922–1939 (część 1)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” (PHW) 2019, nr 4 (270), s. 157.

W pracach nad artykułem wykorzystano opracowania poświęcone zagadnieniu czasopiśmiennictwa wojskowego w okresie międzywojennym, w których pojawiają się informacje o PHW³, wnoszą one jednak niewiele do naszej wiedzy o jego historii, a jak wspomniano wyżej – ani PHW, ani WBH nie doczekały się własnych, wydanych opracowań monograficznych. Wobec powyższego podstawę do opracowania wyżej wymienionych zagadnień stanowiły materiały archiwalne przechowywane w zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego (CAW-WBH). Zasadnicza część wykorzystanych źródeł zgromadzona została w zespole Wojskowego Biura Historycznego. Odnaleźć w nim można dokumenty organizacyjne dotyczące pracy całego Biura, takie jak roczne plany prac i sprawozdania oraz protokoły odpraw wewnętrznych kierowników wydziałów i referatów⁴. Większość materiału dotyczącego PHW czytelnik odnajdzie w aktach wytworzonych przez Samodzielny Referat Wojen Dawnych WBH. Z materiałów referatu Tadeusz Wawrzyński⁵ powiązał z PHW tylko jedną teczkę⁶, w której znajduje się korespondencja redakcji, głównie dotycząca powołania czasopisma. Nie są to jednak jedyne źródła dotyczące PHW, które się zachowały. W zasobie zespołu WBH odnaleźć można również inne materiały redakcji, w tym maszynopisy wraz z uwagami i poprawkami korektorskimi całych zeszytów PHW⁷ czy też teczki z tekstami, które znalazły się później na łamach periodyku (w różnym stanie opracowania redakcyjnego)⁸. Cennych informacji – zawierających wykaz rozważanych wariantów funkcjonowania dla powoływanego czasopisma – dostarczył szczegółowo przeze mnie omówiony w dalszej części tekstu „Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej”⁹.

³ Zob. Z. Kowalski, *Szablą i piórem. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920 na łamach polskich periodyków wojskowych*, Warszawa 1997, s. 29; *idem*, *Fachowe czasopisma wojskowe w latach 1918–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1996, nr 19, s. 108–134; J. Pytel, *Z dziejów polskiej prasy wojskowej w latach 1918–1939*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1966, nr 5/2, s. 205–228; T. Urbańczyk, *Polskie czasopiśmiennictwo wojskowe w latach 1914–1939*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1991, nr 3/4 (137/138), s. 3–20; J. Garbaczewski, *Zarys historii prasy Wojska Polskiego do 1939 r.*, Warszawa 2004.

⁴ Teczki o sygnaturach I.341.1.1–I.341.1.4.

⁵ T. Wawrzyński, *Zespół akt Wojskowego Biura Historycznego [1919] 1927–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1994, nr 17, s. 76–89.

⁶ Sygn. I.341.1.526.

⁷ Np. sygn. I.341.1.530, gdzie znajdują się zeszyty 1 i 2 tomu 2.

⁸ Np. sygn. I.341.1.567.

⁹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, *Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej*, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

Powyższa charakterystyka obrazuje bazę źródłową, która jest rozproszona w ramach zespołu, a także wymaga – przy podjętej problematyce – znajomości zawartości publikowanych zeszytów PHW, autorów i współpracowników. Dodatkowo w przypadku niektórych kategorii źródeł stopień ich zachowania jest fragmentaryczny, np. odnajdujemy preliminarze budżetowe, ale tylko na wybrane lata, część spraw się urywa, nie jest możliwe powiązanie nadesłanego artykułu z korespondencją lub odwrotnie, brakuje załączników. Losowość zachowania uwidacznia się również w przypadku materiałów, które nie były sporządzone w celu ich archiwizacji, takich jak np. skrawki papieru z roboczymi notatkami zawierającymi obliczenia czy wynotowane same nazwiska. Warto zaznaczyć również fakt, iż część akt WBH zostało 5 września 1939 r. ewakuowanych, a część z nich nadal znajduje się za granicą¹⁰.

Okres międzywojenny przyniósł refleksje nad historią wojskowości jako dyscypliną naukową¹¹. Dotychczas zagadnieniami wojskowymi zajmowali się cywilni historycy, ograniczając się w głównej mierze do opisu kampanii i bitew czy też przedstawiania sylwetek dowódców. Jednak istnienie państwa polskiego, a przez to i wojska, zaczęło stawiać historii wojskowości nowe zadania. Państwo które powstało m.in. w wyniku wojny światowej, niedługo po tym zmagając się z bolszewikami, miało liczne świeże doświadczenia wojenne, jednocześnie było na polu badawczym niejako spóźnione względem pozostałych. Pociągało to za sobą wiele trudności, takich jak chociażby zdefiniowanie podstawowych pojęć, także języka wojskowego, stworzenie metodologii czy też ukształtowanie się środowisk naukowych cywilnych i wojskowych oraz ułożenie się relacji między nimi¹². W takich warunkach powołano PHW, który stał się platformą do dyskusji m.in. o wspomnianych problemach.

Pierwszy zeszyt PHW ukazał się w 1929 r., jednak sama koncepcja oraz prace przygotowawcze ruszyły rok wcześniej. Zgodnie z informacją podawaną na stronie tytułowej założycielem czasopisma był gen. bryg. Julian Stachiewicz (ur. 1890 – zm. 1934). Nie był on z wykształcenia historykiem, za to był „sztabowcem”, zaangażowanym w gromadzenie i opracowywanie materiałów dotyczących konfliktów zbrojnych, w których również brał udział. 1 kwietnia 1923 r. został mianowany szefem Biura Historycznego Sztabu Generalnego (BHSG) w miejsce dotychczas piastującego to stanowisko płk. SG Mariana Kukiela¹³. Jak sam przyznawał, brakowało mu doświadczenia w pracach historycznych, jednak dzięki wsparciu współpracowników, a także własnemu wysiłkowi

¹⁰ Na ten temat pisali K. Paduszek, W. Rawski, *Wojskowe Biuro Historyczne i jego kadra w 1939 roku*, PHW 2011, nr 1 (234), s. 69–96.

¹¹ Zob. B. Miśkiewicz, *Polska historiografia wojskowa*, Toruń 2004.

¹² Zob. J. Maroń, *O osobliwościach polskiej historii wojskowości*, Wrocław 2013, s. 11–24.

¹³ A. Tuliński, *Oficerowie Biura...*, s. 157.

wpracował warsztat w tej dziedzinie. Będąc blisko związanym z Piłsudskim w przeciwieństwie do niego był zdania, że praca Biura powinna być apolityczna. Był także zwolennikiem rozszerzenia zakresu działalności podległej mu instytucji, odmiennie niż Kukiel, który powrócił do kierownictwa BHSG 15 stycznia 1925 r. Stachiewicz ponownie objął to stanowisko 1 października 1926 r., sprawując je do śmierci. Po przekształceniach instytucjonalnych w lipcu 1927 r. BHSG przemianowano na Wojskowe Biuro Historyczne – Stachiewicz skupił całość wojskowych badań nad historią najnowszą i dawną oraz nadzór nad Centralnym Archiwum Wojskowym, jako jednostką autonomiczną. W swoich badaniach generał podejmował zagadnienia związane z wojną światową oraz polsko-bolszewicką, czyli tymi konfliktami w których sam uczestniczył. Oprócz warsztatu naukowego czerpał ze swych doświadczeń, uwzględniając także związek działań wojennych z terenem (studiował geologię). Ze względu na pogłębiające się problemy zdrowotne jego ostatnie lata pracy były utrudnione¹⁴.

Pierwszym uchwytnym w materiale źródłowym śladem związanym z PHW jest fragment ze „Sprawozdania rocznego z prac Wojskowego Biura Historycznego za czas od lipca 1927 do czerwca 1928” sporządzonego 1 lipca 1928 r. W dziale poświęconym aktywności Samodzielnego Referatu Wojska Dawnych pojawiło się zadanie planowane na przyszły rok – „Uruchomienie czasopisma poświęconego historii wojskowej polskiej”¹⁵. Następnie przy omawianiu zadań wspomnianego referatu odnotowano: „W niedługim czasie generał Stachiewicz zamie[rza] zacząć wydawać czasopismo nieperiodyczne poświęcon[e] [nieczytelne]wom historii, pismo będzie finansowane do połowy prz[nieczytelne] i W.B.H”¹⁶. To zdanie pozwala wskazać szefa Biura jako pomysłodawcę przedsięwzięcia.

Bardziej wyczerpujących informacji o projektowanym kształcie czasopisma, dostarcza wspomniany memoriał mjr. Ottona Laskowskiego, przedłożony Stachiewiczowi najprawdopodobniej we wrześniu 1928 r.¹⁷ Otton Laskowski (ur. 1892 – zm. 1953), „Z wykształcenia technik, z zamiłowania żołnierz, z upodobania artysta śpiewak, poświęcił się historii wojskowej”¹⁸,

¹⁴ P. Kilańczyk, *Julian Stachiewicz (1890–1934). Żołnierz i historyk*, Poznań 2014, s. 196–242. Zob. bibliografię ważniejszych prac Stachiewicza: *ibidem*, s. 247–249.

¹⁵ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.2, Pismo L: 1776/28 Sprawozdanie roczne z prac Wojskowego Biura Historycznego za czas od lipca 1927 do czerwca 1928, Warszawa 1 VII 1928 r., b.p., mps.

¹⁶ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Protokół odprawy wewnętrznej z 21 sierpnia w sprawie programu prac w Biurze na rok 1928/29, [Warszawa sierpień 1928 r.], k. 113–121, mps.

¹⁷ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memoriał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

¹⁸ S. Herbst, *Otton Laskowski*, „Polski Słownik Biograficzny” (PSB) 1971, t. 16, <https://www.ipb.nina.gov.pl/a/biografia/otton-laskowski> (dostęp 30 IX 2019).

służbę rozpoczął w 1914 r. w wojsku rosyjskim, w 1917 r. wstąpił do polskich formacji jako dowódca samodzielnej kompanii przy Naczelnym Polskim Komitecie Wojskowym. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej, ale z racji odniesionych ran został odesłany do Warszawy w listopadzie 1919 r. Od 1920 r. pracował w Wojskowym Instytucie Naukowo-Wydawniczym (WINW), gdzie zaczął zajmować się m.in. zagadnieniami związanymi z historią. Ukończył studia historyczne w 1927 r., a po przeniesieniu Referatu Wojen Dawnych do WBH objął jego kierownictwo. Rok później reaktywował w ramach Towarzystwa Wiedzy Wojskowej¹⁹ (TWW) sekcję historyczną. W latach 1929–1939 był redaktorem PHW. Po wybuchu II wojny światowej, 9 września 1939 r. został szefem ewakuowanego WBH, po czym 17 września opuścił kraj. Na emigracji pozostawał aktywny w wojsku do 1948 r. Później utrzymywał się z lekcji śpiewu, ciągle jednak angażował się w prace historyczne, m.in. redagując pierwszych sześć tomów „Tek Historycznych”. Wielokrotnie odznaczony. Encyklopedysta, jako historyka interesowały go postacie dowódców staropolskich, sztuka wojenna tego okresu oraz zagadnienia metodologiczne²⁰.

We wspomnianym memoriale jako główną przesłankę powstania czasopisma Laskowski wskazał to, że jak dotąd nie powstał żaden periodyk w całości poświęcony dawnej historii wojskowej. Czasopisma, takie jak np. „Bellona”, skupiały się na kwestiach współczesnych, cywilne natomiast, na przykład „Kwartalnik Historyczny”²¹, miały wprawdzie z założenia uwzględniać również zagadnienia militarne, nie stanowiły one jednak ich głównej treści. Zdaniem majora utworzyło to niszę dla czasopisma poświęconego badaniom nad historią wojskowości, którą miało wypełnić właśnie nowe przedsięwzięcie WBH²². Zakładano, że dzięki temu „Przegląd Historyczno-Wojskowy” przyczyni się do rozwoju historii wojskowości jako dyscypliny naukowej, a także wytworzy wokół siebie środowisko skupiające badaczy zajmujących się tym obszarem. Jak stwierdził sam Stachiewicz

¹⁹ Towarzystwo Wiedzy Wojskowej (TWW) – organizacja założona w 1917 r., od 1919 r. Towarzystwo Polskiej Wiedzy Wojskowej. Prowadziło ono szeroką akcję odczytów dla swoich członków, a także angażowało się w różne przedsięwzięcia wydawnicze. Towarzystwo działało do wybuchu II wojny światowej, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Towarzystwo-Wiedzy-Wojskowej;3988501.html> (dostęp 5 X 2019).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Jest to najstarsze polskie czasopismo historyczne, wydawane od 1887 r. przez Polskie Towarzystwo Historyczne. Ukazuje się do dzisiaj. Zob. <http://www.kh-ihpan.edu.pl/index.php?lang=pl> (dostęp 14 XI 2019).

²² CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memoriał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

w korespondencji ze Stanisławem Kościałkowskim²³, PHW miał „zaspokoić potrzebę stworzenia rzecznika dla młodej na naszym gruncie, rozrastającej się z każdym dniem gałęzi nauki. W ten sposób stworzone zostanie właściwie ujście dla prac, które nie mogły znaleźć miejsca, ani w czasopiśmie poświęconych zagadnieniom dotyczącym całokształtu naszych dziejów, jak «Kwartalnik Historyczny», «Przegląd Historyczny», «Roczniki Historyczne», ani też w «Bellonie»”²⁴. Wymierną korzyścią dla WBH miało natomiast być podniesienie jego autorytetu²⁵; Biuro od czasu zmian strukturalnych z 1927 r. „ogarnąwszy całokształt historii wojskowej polskiej, stało się niezbędną instytucją opiniodawczą i kierowniczą we wszelkich pracach naukowych dotyczących historii wojskowości polskiej, szczególnie najnowszej, że bez pomocy i wpływu Biura, obecnie jakiegokolwiek prace w tym kierunku są trudne do pomyślenia, że w zakresie pracy szkolnej nad historią wojskową ingerencja Biura, jako instytucji wychowującej instruktorów historii wojskowości, stała się ogólnie uznaną”²⁶.

Do kwestii organizacji redakcji Laskowski odniósł się pragmatycznie, wyciągając wnioski z obserwacji rozwiązań przyjętych w innych pismach. Zakwestionował przede wszystkim zasadność powoływania komitetu redakcyjnego, uznając, że istnienie takiego ciała, mającego charakter wyłącznie honorowy, stanowiłoby próbę sztucznego podnoszenia renomy czasopisma, czemu był przeciwny. Obawiał się on także nadmiernej ingerencji takiego komitetu w prace redakcji. Ponadto przyszły redaktor zwrócił uwagę na problem doboru ewentualnych członków takiego komitetu, a mianowicie na brak grupy historyków poważanych przez oba środowiska: cywilne i wojskowe. Dlatego zdecydowano się na rozwiązanie polegające na zamieszczeniu w tomach listy osób współpracujących przy jego tworzeniu²⁷. Mimo że

²³ Stanisław Kościałkowski (ur. 24 X 1881 – zm. 2 IX 1960) – pedagog i historyk. Od 1921 r. zastępca profesora na Uniwersytecie Wileńskim, w 1923 r. profesor nadzwyczajny, a w 1937 r. profesor zwyczajny. Jako historyk zajmował się dziejami Litwy za panowania Stanisława Augusta. L. Żytkowicz, *Stanisław Kościałkowski*, PSB 1968–1969, t. 14, <https://www.ipnb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-koscialkowski> (dostęp 30 IX 2019).

²⁴ Biblioteka Narodowa, Zbiory Specjalne, rkps. IV 7612, mf. 65036, Pismo Juliana Stachiewicza do Stanisława Kościałkowskiego z 9 X 1928 r., [Warszawa], k. 41, cyt. za: P. Kilańczyk, *Julian Stachiewicz...*, s. 214.

²⁵ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

²⁶ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.2, Pismo L: 1776/28 Sprawozdanie roczne z prac Wojskowego Biura Historycznego za czas od lipca 1927 do czerwca 1928, Warszawa 1 VII 1928 r., b.p., mps.

²⁷ Wykaz taki był zamieszczany pomiędzy spisem treści a artykułami w każdym pierwszym zeszycie danego tomu. We wszystkich numerach, które ukazały się w latach 1929–1938, liczba tych współpracowników wyniosła 89.

sam wniosek Laskowskiego, aby nie powoływać komitetu redakcyjnego, jest całkiem racjonalny, to przytoczona przez niego argumentacja budzi pewne zastrzeżenia. Mianowicie pisał on, że „wśród wojskowych posiadamy zbyt mało nazwisk ludzi, któreby przemawiały jako rękojmia wysokiego autorytetu w danym zakresie. Wybitni nawet wojskowi, o ile zajmowali się studjami historycznymi, to tylko przygodnie i nazwiska ich dla sfer naukowych nie posiadają pożądanego autorytetu”, a dalej o badaczach cywilnych: „niema jednak ani jednego historyka, któryby znał się specjalnie na zagadnieniach wojskowych”²⁸. Wydaje się jednak, że w omawianym okresie dałoby się wskazać postacie, które spełniałyby oba kryteria, jak chociażby Marszałek Józef Piłsudski czy gen. bryg. dr hab. Marian Kukiel. W przypadku Marszałka nie był on wprawdzie wykształconym historykiem, ale podejmował prace na tym polu²⁹. Jego ewentualny udział w Komitecie Redakcyjnym miałyby najpewniej charakter wyłącznie honorowy, jednak wnioskując na podstawie jego osobistego zainteresowania działalnością WBH od 1926 r.³⁰ oraz relacji ze Stachiewiczem, zgodziłby się na swój w nim udział. Innego rodzaju jest kwestia braku wśród współpracowników PHW Kukieła, który był niewątpliwym autorytetem w dziedzinie historii wojskowości, a do przewrotu majowego szefem Biura Historycznego Sztabu Generalnego. Wcześniej jednak popadł w konflikt z Józefem Piłsudskim, a w maju 1926 r. opowiedział się po stronie rządowej, przez co we wrześniu tegoż roku został przeniesiony w stan nieczynny, a parę miesięcy później w stan spoczynku i do II wojny światowej pozostawał poza wojskiem. Cały czas aktywnie oddawał się pracy naukowej. Jego konflikt ze Stachiewiczem był również główną przyczyną nieobecności w środowisku związanym z PHW³¹.

Jeśli chodzi o kształt samej redakcji „Przeglądu”, to Laskowski zaproponował trzy warianty. Pierwszy zakładał powołanie na redaktora naczelnego

²⁸ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

²⁹ Zob. A. Chwalba, *Józef Piłsudski jako historyk wojskowości*, Kraków 2007.

³⁰ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.1, Rozwój wojskowego biura historycznego w latach 1926–1930, [Warszawa], b.d., k. 125–130, mps. Piłsudski popadł w konflikt z Kukielem. Sprawa rozpoczęła się od otwartej krytyki metod i efektów pracy gen. Kukieła w BHSG. Zob. J. Piłsudski, *List do redaktora «Kuriera Porannego» z dnia 1 września 1925 roku, Przemówienie na komisji badającej stan aktów operacyjnych z 1920 roku, Nieco o Biurze Historycznym* [w:] *Pisma zbiorowe*, Warszawa 1937, s. 212–244; P. Stawecki, *Generał Marian Kukiel jako szef Biura Historycznego Sztabu Generalnego i jego konflikt z marszałkiem Piłsudskim w 1925 roku*, „Przegląd Historyczny” 1987, t. 78, nr 3, s. 493–516.

³¹ W listopadzie 1928 r. Kukiel otrzymał propozycję współpracy z PHW. Zaproszenie to wysłał sekretarz redakcji, kpt. Stefan Pomarański. Odbyło się to bez wiedzy Stachiewicza, który – gdy dowiedział się o zaistniałej sytuacji – kazał wycofać zaproszenie. P. Kilańczyk, *Julian Stachiewicz...*, s. 209; J. Zuziak, *Generał Marian Kukiel (1885–1973). Żołnierz, historyk, polityk*, Pruszków 1997, s. 127–128.

szefa WBH, redaktora – kierownika Referatu Wojen Dawnych oraz sekretarza. Kolejny stawiał na równi dwóch redaktorów w postaci szefa WBH i kierownika Referatu Wojen Dawnych oraz sekretarza, a trzeci sugerował jednego redaktora, którym miał być szef WBH i kierownika wspomnianego Referatu jako sekretarza. Laskowski zaznaczył jednak, że przy tym wariantcie oprócz niego do podołania trudom prac redakcyjnych potrzebny byłby drugi sekretarz, który pozostałby anonimowy dla czytelników³². Po tym jaki ostatecznie wariant przyjęto można przypuszczać, że gen. Stachiewicz jako szef WBH zrezygnował z honorowej jedynie roli redaktora naczelnego, jednak nadzorował prace nad wydawnictwem. I tak redaktorem został mjr Otton Laskowski, a sekretarzem kpt. Stefan Pomarański (ur. 1893 – zm. 1944). Pomarański w bardzo młodym wieku zaangażował się w tajną działalność niepodległościową, był prekursorem konspiracyjnego harcerstwa, od 1912 r. członkiem Polskich Drużyn Strzeleckich. 6 sierpnia 1914 r. wstąpił w stopniu podoficerskim do 1 Kompanii Kadrowej Legionów Polskich. Po odniesieniu ran w 1915 r. został skierowany do Polskiej Organizacji Wojskowej, gdzie prowadził prace szkoleniowe i wydawnicze. W 1917 r. w Zamościu współtworzył „Księgarnię Polską”, angażował się w działalność na rzecz propagowania historii miasta i regionu. Pod koniec października 1918 r. wstąpił do WP, niedługo po tym przydzielono go do Oddziału VII Naukowego SG. Cały czas czynny w wojsku, w 1922 r. pod kierunkiem Marcelego Handelsmana³³ uzyskał doktorat. W okresie międzywojennym niezwykle aktywny na polu zawodowym i naukowym, po wybuchu II wojny światowej w Wydziale Propagandy Naczelnego Wodza, uczestnik walk w obronie Lwowa, internowany na Węgrzech, w marcu 1944 r. aresztowany przez Niemców, zginął w obozie koncentracyjnym w Flossenbürgu³⁴. Pomarański współpracował tylko przy powołaniu PHW i wydawaniu I tomu. Później w roli sekretarza redakcji, aż do roku 1939, występował kpt. Jan Giergielewicz³⁵.

Nie bez znaczenia było przypisanie prac redakcyjnych do Referatu Wojen Dawnych. Do roku 1927 pozostawał on częścią Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego. Do WBH przeszedł w niezmiennym składzie

³² CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

³³ Marcelego Handelsmana (ur. 8 VII 1882 – zm. praw. 20 III 1945), historyk, prof. UW. Prowadził badania nad historią średniowieczną i nowożytną. Aktywny w różnych organizacjach i towarzystwach naukowych w kraju i za granicą. T. Manteuffel, *Marcelego Handelsmana*, PSB 1960–1961, t. 9, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/marceli-handelsman> (dostęp 30 IX 2019).

³⁴ P. Stawicki, *Stefan Pomarański*, PSB 1982–1983, t. 27, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stefan-pomaranski> (dostęp 30 IX 2019).

³⁵ Jan Giergielewicz (ur. 20 VI 1898 – zm. 7 IX 1953), historyk, kpt. saperów WP. W wojsku od 1918 r. Encyklopedysta, zajmował się badaniami m.in. nad historią fortyfikacji i inżynierii wojskowej.

osobowym z mjr. Laskowskim jako szefem. Referat był w pełni gotowy do podjęcia pracy w ramach nowej struktury organizacyjnej, co spotkało się z aprobatą Stachiewicza³⁶. Referat Wojen Dawnych zajmował się głównie badaniami nad historią wojskowości do roku 1863. Jego pracownicy prowadzili szeroko zakrojone kwerendy archiwalne i opracowywali teksty źródłowe³⁷, realizowali kursy i własne badania³⁸. Co istotne, od samego początku jego funkcjonowania w WBH Laskowski zakładał, że „Sam.Ref. Woj.dawnych zapewnia kierownictwo i koordynację oraz określa potrzeby i granice studiów. Praca opierać się będzie głównie na instytucjach naukowych i osobach prywatnych, które zgłoszą swój udział”³⁹. Postawienie na ścisłą współpracę z podmiotami z zewnątrz miało na celu zainteresowanie jak najszerszego grona historyków zagadnieniami wojskowymi, a także rozwijanie i rozpowszechnianie „metody badań historii wojskowej przesłanki analizy wojskowej, wbrew dotychczas przez historyków polskich stosowanej metodzie wyłącznie opisowej przedstawiania wypadków wojennych”⁴⁰. Czasopismo miało więc stać się jednym z mediów dla realizacji niniejszych celów, „dawać możliwość wypowiedzenia się w zakresie całej dawnej historii wojskowej”⁴¹ zarówno wojskowym, jak i cywilom. Laskowski nie wykluczał możliwości publikowania na łamach PHW materiałów związanych z historią najnowszą, ale jedynie w przypadku, gdy wartościowy artykuł nie znalazłby swojego miejsca w innym wydawanym współcześnie czasopiśmie fachowym⁴².

Zagadnieniem istotnym przy powołaniu czasopisma było nadanie mu odpowiedniego tytułu. Wśród propozycji w memoriale pojawiają się np. „Biblioteka militaris” czy „Mars – czasopismo poświęcone zagadnieniom historii wojskowej” i w końcu, rekomendowany przez samego Laskowskiego:

³⁶ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.2, Pismo L: 1776/28 Sprawozdanie roczne z prac Wojskowego Biura Historycznego za czas od lipca 1927 do czerwca 1928, Warszawa 1 VII 1928 r., b.p., mps.

³⁷ Zob. np. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.549, Wyciągi źródłowe z Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie i Muzeum XX Czartoryskich w Krakowie z lat 1678–1683, b.m., b.d., b.p., mps.

³⁸ Zob. np. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Protokół z odprawy szefa Wojskowego Biura Historycznego odbytej 14 I 1928 r., Warszawa, k. 86–92, mps. Więcej na ten temat zob. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Posiedzenie szefów wydziałów Wojskowego Biura Historycznego w dniu 18 XI 1937, [Warszawa], k. 183–186.

³⁹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Protokół z odprawy szefa Wojskowego Biura Historycznego odbytej 26 XI 1927 r., L: 1432/27, [Warszawa listopad 1927 r.], k. 74–77, mps.

⁴⁰ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.2, Sprawozdanie roczne z prac Wojskowego Biura Historycznego. Odpis, Warszawa 15 VII 1929 r., b.p., mps.

⁴¹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

⁴² *Ibidem*.

„Wojskowy Przegląd Historyczny”⁴³. Skąd więc wzięła się ostateczna nazwa „Przegląd Historyczno-Wojskowy”? Brak jest tutaj materiału źródłowego, jednak przyjrzenie się tytułom innych wojskowych periodyków, takich jak „Przegląd Wojskowy”, „Przegląd Kawaleryjski” czy „Przegląd Wojskowo-Techniczny”, pozwala zauważyć, że postawienie słowa „przegląd” na pierwszym miejscu było spójne z tytułami innych pism wojskowych. Istniał wyjątek w postaci „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, jednak wspomniana tendencja przypuszczalnie zaważyła na przyjętym rozwiązaniu.

Laskowski liczył się z tym, że mogą wystąpić trudności z regularnym wydawaniem PHW. Pisał, że „nie powinna ona [nazwa] jednocześnie nic mówić o jego periodyczności”⁴⁴, a także o „nieperiodycznym czasopiśmie”⁴⁵ [sic!]. Zakładana objętość zeszytu nie powinna zdaniem przyszłego redaktora przekraczać 10–12 arkuszy, a składać się na nią miały następujące działy:

- a) rozprawy, które zajmowały około połowy zeszytu i miały stanowić pewną zamkniętą całość;
- b) Miscellanea, gdzie przede wszystkim swoje miejsce znalazły edycje tekstów źródłowych;
- c) sprawozdania i polemika, który w praktyce został podzielony na Artykuły dyskusyjne i polemikę oraz Recenzje i sprawozdania;
- d) kronika, która miała być przestrzenią na dokumentowanie i nagłaśnianie istotnych bieżących wydarzeń związanych z historią wojskowości, np. popularne odczyty, konferencje, wystawy;
- e) bibliografia i przegląd czasopism, o którym Laskowski pisał, że „powinien, moim zdaniem, zawierać bibliografię bieżącą całości zagadnień historyczno-wojskowych z tem, że pierwsze zeszyty uwzględniają dorobek literatury historycznej z ostatnich 3-ch lat, tj. od roku 1925. Przytem w poszczególnych zeszytach może być umieszczona bibliografia zagadnień specjalnych”⁴⁶;
- f) dział poświęcony książkom i czasopismom nadesłanym do redakcji, który to ostatecznie nie znalazł się w PHW.

Kierownik Referatu Wojen Dawnych już na etapie projektu planował współpracę z innymi podmiotami. W przypadku prowadzenia bibliografii zauważył, że odnotowywanie nowości związanych z tematyką wojskową

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Pismo kierownika Referatu Wojen Dawnych WBH mjr. Ottona Laskowskiego do szefa WBH gen. Juliana Stachiewicza dot. powołania czasopisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowości, Warszawa 19 IX 1928 r, b.p, mps.

⁴⁶ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Memorjał mjr. Ottona Laskowskiego w sprawie pisma poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, [Warszawa wrzesień 1928 r.], b.p., mps.

leży w zakresie obowiązków Centralnej Biblioteki Wojskowej⁴⁷ (CBW). Dostarczał również możliwość kooperacji z sekcją historyczną Towarzystwa Wiedzy Wojskowej w zakresie dostarczania materiałów do publikacji na łamach PHW czy też pozyskiwania środków finansowych. W samym WBH po reorganizacji w 1927 r. funkcjonował Samodzielny Referat Budżetowo-Wydawniczy, w którego sprawozdaniach można odnaleźć informacje o nakładzie i kosztach wydawania PHW⁴⁸, także w sferze administracyjnej PHW współpracował z Główną Księgarnią Wojskową (GKW)⁴⁹.

Projekt powołania PHW został zaakceptowany, trzeba zatem było wypromować nowe czasopismo i pozyskać autorów do pierwszych numerów. W tym celu gen. Julian Stachiewicz wystosował okólnik z informacją o „przystąpieniu w najbliższej przyszłości do wydawania czasopisma naukowego [...] poświęconego zagadnieniom historii wojskowej, a więc zarówno dziejom naszych wojen i wojskowości, oraz związanym z niemi zagadnieniom historii wojskowej powszechnej, jak również sprawom metodologii tej dziedziny wiedzy”⁵⁰. Pismo zawierało zaproszenie do współpracy. Niestety nie zachował się rozdzielnik adresów osób, do których zostało ono skierowane, jednak w zbiorach CAW-WBH znajdują się liczne odpowiedzi na pismo Stachiewicza, w których zadeklarowano współpracę bądź nadesłano artykuły. Dysponujemy też zestawieniem nazwisk badaczy i wojskowych deklarujących kooperację, które z nieznaczną modyfikacją opublikowano w pierwszym zeszycie „Przeglądu” – zapewne dla zbudowania prestiżu czasopisma⁵¹. Ich liczba sięgnęła aż 121, a wśród nich można odnaleźć znaczące dla polskiej historiografii postacie.

⁴⁷ Centralna Biblioteka Wojskowa (CBW) – za początek istnienia tej instytucji uznaje się 1917 r., kiedy przy Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu utworzono bibliotekę. W 1919 r. rozkazem ministra spraw wojskowych została powołana CBW, przejmując zbiory swojej poprzedniczki jako instytucja samodzielna i autonomiczna. CBW gromadziła zbiory związane z tematyką wojskową, opracowywała bibliografie, instrukcje dla innych bibliotek podległych MSWojsk. Jej pierwszym dyrektorem był ppłk dr Marian Łodyński. <http://cbw.wp.mil.pl/pl/8.html> (dostęp 5 X 2019).

⁴⁸ Zob. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.645, Sprawozdania Samodzielnego Referatu Budżetowo-Wydawniczego za lata 1927–1939, b.p., mps, rkps.

⁴⁹ Główna Księgarnia Wojskowa (GKW) – była odpowiedzialna za druk i kwestie administracyjne, w tym wypłacanie honorariów dla autorów publikujących na łamach PHW. Jednak od roku 1936 (t. 9) WBH usamodzielniało się w tym zakresie. Z zeszytów „Przeglądu” zniknęła informacja o GKW, a w jej miejsce pojawił się kierownik administracji w osobie kpt. Stefana Jellenty. Adres WBH był opisany już jako redakcja i administracja. Zob. np. PHW 1935, t. 8, z. 1, s. 183; PHW 1936, t. 9, z. 1, s. 181.

⁵⁰ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, Okólnik gen. Juliana Stachiewicza o powołaniu „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, Warszawa 9 X 1928 r., b.p., mps.

⁵¹ Swoją aprobatę i chęć współpracy wyrazili [wyróżnienie nazwisk osób, które były współpracownikami poszczególnych tomów PHW – M.C.]: „mjr. dypl. Janusz Albrecht (Warszawa), dr Antonow (Lwów), prof. Stanisław Arnold (Warszawa), mjr dypl. Tadeusz

Listy do redakcji nowego czasopisma są niezwykle ciekawym świadectwem na ciepłe przyjęcie informacji o powstaniu „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”. Część z nich jest napisana wedle powtarzających się

Arciszewski (Równe), prof. Szymon Askenazy (Warszawa), prof. Oswald Bazler (Lwów), prof. Leon Białkowski (Lublin), dr Jan Biłek (Warszawa), mjr Adam Borkiewicz (Warszawa), kustosz Mieczysław Bernsztein (Wilno), prof. Bolesław Breżgo (Dyneburg), dr Alfred Bzowiecki (Berlin), kpt. Jan Chodźko (Warszawa), dyr. **Aleksander Czołowski** (Lwów), prof. **Jan Dąbrowski** (Kraków), prof. **Bronisław Dembiński** (Poznań), dr Adorjan Diveky (Warszawa), dr mjr Józef Dutkiewicz, mjr dypl. Stanisław Dygat (Warszawa), prof. Włodzimierz Dzwonkowski (Warszawa), płk. Henryk Eile (Warszawa), mjr **Adam W. Englert** (Warszawa), prof. **Ludwik Finkel** (Lwów), dr Józef Freylich (Berlin), dyr. Stanisław Gembarzewski (Warszawa), kpt. dr Jan Giedroyc (Warszawa), kpt. dr **Jan Giergielewicz** (Warszawa), płk. **Jerzy Grobicki** (Brody), prof. Roman Grodecki (Kraków), dyr. Marian Gumowski (Poznań), prof. Marcelli Handelsman (Warszawa), kpt. dypl. Aleksander Hauke-Nowak (Warszawa), dr **Stanisław Herbst** (Warszawa), mjr **Antoni Hniłko** (Warszawa), kpt. inż. **Witold Hubert** (Warszawa), płk Witold Hupert (Warszawa), prof. Janusz Iwaszkiewicz (Warszawa), dyr. Kazimierz Kaczmarczyk (Poznań), dyr. Gustaw Kaleciński (Warszawa), ppłk dypl. Stanisław Kara (Ryga), prof. Stanisław Kętrzyński (Haga), dr Emil Kipa (Warszawa), prof. Jan Kochanowski (Warszawa), dr Stanisław K. Kochanowski (Warszawa), prof. **Władysław Konopczyński** (Kraków), kpt. dypl. Juljusz Kozolubski (Kobryń), prof. Jan Kucharzewski (Warszawa), dr Tadeusz Kupczyński (Kraków), prof. Stanisław Kutrzeba (Kraków), gen. Tadeusz Kutrzeba (Warszawa), mjr **Otton Laskowski** (Warszawa), dr Adam Lewak (Warszawa), mjr dr **Wacław Lipiński** (Warszawa), ppłk **Marian Łodyński** (Warszawa), dyr. Wincenty Łopaciński (Warszawa), kpt. Stanisław Łoza (Warszawa), śp. Edward Malczewski (Warszawa), Stanisław Małachowski-Lempicki (Warszawa), dr **Marian Małuszyński** (Warszawa), dr Tadeusz Manteuffel (Warszawa), mjr dr Bertold Merwin (Warszawa), prof. Ryszard Mienicki (Wilno), dr Marian Morełowski (Kraków), prof. Henryk Mościcki (Warszawa), kpt. Jerzy Niemojewski (Warszawa), dr **Edmund Oppman** (Warszawa), prof. Józef Paczkowski (Poznań), prof. Henryk Paszkiewicz (Warszawa), kpt. Tadeusz Pawlik (Warszawa), ppłk. dr **Bronisław Pawłowski** (Warszawa), ppłk. dypl. Edward Perkowicz (Warszawa), gen. Tadeusz Piskor (Warszawa), **Stanisław Płoski** (Warszawa), kpt. **Stefan Pomarański** (Warszawa), dyr. Antoni Prochaska (Lwów), dr Adam Próchnik (Piotrków), dr Ryszard Przelaskowski (Paryż), dr Stefan Przewalski (Poznań), kpt. dypl. Adam Przybylski (Warszawa), kpt. Jerzy Radomski (Warszawa), ppłk. dypl. Stanisław Rostworowski (Nieśwież), ppłk dypl. **Tadeusz Różycki** (Katowice), płk. dr Stefan Rudzki (Warszawa), prof. Jan Rutkowski (Poznań), mjr dypl. Stanisław Rutkowski (Warszawa), prof. Antoni Rybarski (Warszawa), płk dypl. Jan Sadowski (Łowicz), prof. Władysław Semkowicz (Kraków), płk. dr **Józef Seruga** (Kraków), dyr. **Józef Siemiński** (Warszawa), prof. **Adam Skalkowski** (Poznań), dr Franciszek Skibiński (Warszawa), prof. Wacław Sobieski (Kraków), dr **Kazimierz Sochaniewicz** (Lwów), prof. Michał Sokolnicki (Warszawa), prof. Oskar Sosnowski (Warszawa), mjr Władysław Spałek (Warszawa), **Julian Stachiewicz** (Warszawa), dr **Janusz Staszewski** (Poznań), dyr. **Józef Stojanowski** (Warszawa), dyr. Wacław Studnicki (Wilno), por. Andrzej Sujkowski (Ostrów-Mazowiecka), Konstanty Symonowicz (Harbin), dr Marcelli Szarota (Lwów), prof. Adam Szelągowski (Lwów), Artur Śliwiński (Warszawa), prof. Kazimierz Tymieniecki (Poznań), dr **Kazimierz Tyszkowski** (Lwów), mjr dr Eugeniusz Wawrzakowicz (Lwów), kpt. Tadeusz Wąsowski (Wilno), dr Aleksander Wilkoszewski (Warszawa), dr **Juliusz Willaume** (Poznań), prof. Zygmunt Wojciechowski (Poznań), dr Adam Wolański (Kraków), dr **Janusz Woliński** (Warszawa), prof. Stanisław Zakrzewski (Lwów), płk. dr Artur Załęcki (Warszawa), płk.

schematów, pozwolę sobie na przytoczenie niektórych z nich. Pierwszy typ stanowią lakoniczne odpowiedzi, w których wyrażona jest aprobata dla przedsięwzięcia wydawniczego bądź chęć nawiązania współpracy z redakcją. Przykładem jest chociażby list Ryszarda Mienickiego⁵² z 17 października 1928 r.: „Zasylając wyrazy podziękowania za propozycję współpracy w «Przeglądzie», mam zaszczyt zgłosić w niej swój współudział”⁵³ czy ppłk. dr. Józefa Serugi⁵⁴ z 18 października: „Panie Generale! Witam z niekłamną radością powstanie Przeglądu Historyczno-Wojskowego, zapowiedziane odezwą z dn. 9. października b.r. i obiecując swą współpracę w miarę swoich sił”⁵⁵. Równie zwięźle, ale jakże pozytywnie wyraził się Henryk Mościcki⁵⁶: „W odpowiedzi na łaskawe pismo z d. 9 b.m. L. 2521/28 uprzejmie zawiadamiam, że najchętniej w miarę możliwości gotów jestem brać udział w pożytecznym i nader potrzebnym wydawnictwie «Przeglądu Historyczno-Wojskowego»”⁵⁷ oraz Stanisław Herbst⁵⁸: „W odpowiedzi na pismo P. Szefa

dr Zembrzusi (Warszawa), **Stanisław Zieliński** (Warszawa), dr **Zdzisław Zmigryder-Konopka**, ppłk. Zdzisław Żórawski (Łańcut)”. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, Treść okólnika o powołaniu i przygotowaniu pierwszego numeru PHW do druku wraz z listą osób deklarujących współpracę, [Warszawa] 1929 r., b.p., mps.; PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 191.

⁵² Ryszard Mienicki (ur. 28 VII 1886 – zm. 29 I 1956), historyk i archiwista. Pracownik Archiwum Państwowego w Wilnie, od 1927 r. jego kustosz i zastępca dyrektora, a od 1 IV 1939 r. dyrektor. A. Tomczak, *Ryszard Mienicki*, PSB 1957, t. 20, <https://www.ipbs.nina.gov.pl/a/biografia/ryszard-mienicki> (dostęp 30 IX 2019).

⁵³ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Ryszarda Mienickiego do Redakcji PHW z 17 X 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Wilno, b.p., mps, Autor listu jednak faktycznie nigdy nie współpracował z PHW.

⁵⁴ Józef Seruga (ur. 9 I 1886 – zm. kwiecień 1940), ppłk WP, archiwista, historyk, bibliotekarz. Od 1 VII 1920 r. pracownik CAW, oddelegowany do służby w łączności, powrócił do pracy archiwalnej we wrześniu 1920 r., gdzie jako zastępca dyrektora CAW pozostał do lipca 1923 r. W latach 1929–1931 naczelnik Urzędu Telegraficznego w Krakowie, a potem kustosz zbiorów Tarnowskich w Suchej. A. Gruca, *Józef Seruga*, PSB 1995–1996, t. 36, <https://www.ipbs.nina.gov.pl/a/biografia/jozef-seruga> (dostęp 30 IX 2019).

⁵⁵ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List ppłk. dr. Józefa Serugi do szefa WBH gen. bryg. Juliana Stachiewicza z 18 X 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Kraków, b.p., mps. Seruga opublikował teksty źródłowe w dziale Miscellaneów w tomie VII. Zob. J. Seruga, *Sobieszciana archiwalne w zbiorach biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Suchej*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 138–150.

⁵⁶ Henryk Mościcki (ur. 30 X 1881 – zm. 13 XII 1952), historyk. Badacz historii Polski i Litwy XVIII–XIX w., <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Moscicki-Henryk-Stanislaw;3943822.html> (dostęp 14 XI 2019).

⁵⁷ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Henryka Mościckiego do Redakcji PHW z 20 X 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Warszawa, b.p., rkps. Mościcki nie publikował na łamach PHW.

⁵⁸ Stanisław Herbst (ur. 12 VII 1907 – zm. 24 VI 1973), historyk. W latach 1932–1933 prowadził samodzielną pracę naukową w Toruniu, następnie nauczał historii w gimnazjum

Wojskowego Biura Historycznego, l. 2521/28, z dnia 9 października r.b. – dziękuję za zaszczytną dla mnie propozycję współpracy w «Przeglądzie Historyczno-Wojskowym», którą najchętniej przyjmuję»⁵⁹.

Niektórzy byli w stanie zadeklarować nadesłanie do redakcji gotowych już materiałów. Wśród tej grupy znajduje się list Bronisława Pawłowskiego⁶⁰, który pisał: „Z ogromną radością powitałem fakt założenia nowej placówki historii wojskowości naszej, placówki tak potrzebnej i wprost niezbędnej, dla dalszego rozwoju badań nad naszą przeszłością wojskową, która właśnie, kto wie, czy nie głównie z powodu braku swego organu i niemożności ogłaszania drukiem nowych prac, choćby przyczynkowych, dotąd nie była w stanie odpowiednio się rozwijać. [...] Na początek pozwalam sobie zaoferować fragment z mej większej pracy o kampanji 1809 r. mianowicie, «bitwę pod Górą» którą dostarczę z końcem przyszłego tygodnia – oraz krótki przyczynek do Miscellaneów pt. «Polski wywiad w przededniu kampanji 1812 r.» Zarazem składam Redaktorowi i Inicjatorom tego szczytnego przedsięwzięcia życzenia jak najlepszych rezultatów i rozwoju pisma»⁶¹. Podobnie gotowym tekstem dysponował Witold

im. Tomasza Zana w Pruszkowie. W latach 1935–1937 doradzał w kwestiach naukowych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Od 1932 r. do wybuchu II wojny światowej zajmował się inwentaryzacją twierdz i zabytków na terenie Polski dla Zakładu Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej. K. Braun, *Profesor Stanisław Herbst*, „Rocznik Mazowiecki” 2013, t. 25, s. 17–20.

⁵⁹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Stanisława Herbsta do Redakcji PHW z 2 XI 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Warszawa, b.p., rkps. Herbst był jednym ze stałych współpracowników PHW. Zob. S. Herbst, *Kampanja letnia 1601*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 199–234; *idem*, *Stanisław Bodniak. Związek floty i obrona wybrzeża w wojnie Zygmunta III z Karolem IX*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 132–133; *idem*, *Księga raportów dziennych garnizonu warszawskiego od 14 czerwca do 3 listopada 1794 r.* Wydał Adam Wolański, PHW 1933, t. 6, z. 1, s. 135–137; *idem*, *Daniel Tojjer. Sverige och Sigismund 1598–1600*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 289–292; *idem*, *Kleck 1506*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 21–38; *idem*, *Arvi Korhonen. Poulan poulustussota Liivinmaalla vv. 1600–1601*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 157–158; *idem*, *Karol Górski. Pomorze w dobie wojny trzynastoletniej*, PHW 1934, t. 7, z. 2, s. 309–311; *idem*, *Między Bugiem a Wisłą 19 V – 15 VI 1794*, PHW 1935, t. 8, z. 1, s. 87–116; *idem*, *Zbigniew Bocheński. Uzbrojenie w krakowskich dziełach Wita Stwosza*, PHW 1936, t. 9, z. 1, s. 137–138; *idem*, *Zbieranie relacji i tradycji o dawnych wojnach*, PHW 1937, t. 9, z. 3, s. 453–454; *idem*, *Studia Karola Buczka nad dawną kartografią polską*, PHW 1938, t. 10, z. 2, s. 257–260.

⁶⁰ Bronisław Pawłowski (ur. 17 VIII 1883 – zm. 6 I 1962), ppłk WP, historyk i archiwista. Był pierwszym szefem CAW (po reorganizacji w 1927 r. Archiwum Wojskowego). W 1933 r. emerytowany, zajął się pracą dydaktyczną na UW. A. Zajas, *Bronisław August Pawłowski. W 125 rocznicę urodzin*, „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 2008, nr 1/30, s. 314–353.

⁶¹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Bronisława Pawłowskiego do Redakcji PHW z 15 XI 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Warszawa, b.p., mps. Wspomniane w liście materiały ukazały się w dziale Miscellanea pierwszego zeszytu PHW: zob. B. Pawłowski, *Polski wywiad przed kampanją 1812 roku*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 131–136. Pawłowski również należał do stałych współpracowników PHW. Zob. *idem*,

Hubert⁶²: „W odpowiedzi na pismo z dnia 9.X.r.b. Nr. 25121/28, dziękuję za zwrócenie się do mnie w sprawie współpracy w «Przeglądzie Wojskowo-Historycznym» [sic!] i chętnie się jej podejmuję w dziale historii marynarki polskiej oraz związanych z nią zagadnieniach z dziejów flot obcych. Jednocześnie donoszę, że w Biurze Wojskowo-Historycznym [sic!], w samodzielnym referacie wojen dawnych, znajduje się rękopis mojej rozprawy o bitwie pod Oliwą, który oddaję do dyspozycji Redakcji”⁶³.

Inni natomiast podawali przybliżoną tematykę, która znajdowała się w ich obszarze zainteresowań bądź informowali o swoich bieżących badaniach. Jan Rutkowski⁶⁴ pisał: „Wielce Szanowny Panie Generale! Pospieszam z odpowiedzią na podpisany przez Pana Generała okólnik w sprawie współpracy w «Przeglądzie historyczno-wojskowym». Dotychczas nie ogłosiłem żadnej pracy z zakresu historii wojskowości i właściwie w tej dziedzinie nie pracuję, jedynie pośrednio, w związku z mojami badaniami nad skarbowo-

W sprawie organizacji historii wojskowej. Odpowiedź dr. Józefowi Siemiańskiemu, PHW 1929, t. 1, z. 2, s. 294–300; *idem*, *Materiały do dziejów polskich, znajdujące się w wiedeńskim archiwum wojennym*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 285–290; *idem*, *Manewry pod Gołębim w r. 1791*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 330–334; *idem*, *Władysław Konopczyński. Kazimierz Pułaski*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 354–363; *idem*, *Zdobycie przedmieścia pod Ostrówkiem 3 maja 1809 r.*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 63–99; *idem*, *Odpowiedź na recenzję p. E. Oppmana „Źródła do dziejów wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831”* PHW T. V. z. 1-szy, str. 144–7, PHW 1932, t. 5, z. 2, s. 269–272; *idem*, *Druga odpowiedź P. Edmundowi Oppmanowi*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 281–282; *idem*, *Źródła wojskowe do dziejów Pomorza w czasach Księstwa Warszawskiego. Część I. Zajęcie Pomorza 1806/7. Podał Janusz Staszewski*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 292–294; *idem*, *Janusz Staszewski. Wojsko polskie na Pomorzu i pod Gdańskiem w 1807*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 294–298; *idem*, *Dr. Ewa Maleczyńska i dr. Aleksy Gilewicz. Materiały i wskazówki do nauczania historii Ziemi Czerwieńskiej do r. 1772*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 168–169; *idem*, *Wojsko koronne i Komisja Wojskowa w dobie Konfederacji Barskiej 1768–1772*, PHW 1938, t. 10, z. 2, s. 194–239; *idem*, *Lieutenant – Colonel Jean Lafeuillade. Les grandes lois de l’organisation. Le XVIII-e siecle. L’Evolution Militaire Organique*, PHW 1938, t. 10, z. 2, s. 295–298.

⁶² Witold Hubert (ur. 1916 – zm. 1999), w Marynarce Wojennej RP, gdzie służył pod dowództwem kontradm. Józefa Unruga. Był ostatnim marynarzem, który 3 IX 1939 r. opuścił tonący kontrtorpedowiec ORP Wicher, następnie brał udział w obronie Helu, 2 X 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej. L. Walkiewicz, *Patron darłowskiego mostu*, <http://www.infodarlowo.pl/echo/artukul1512.html> (dostęp 30 IX 2019).

⁶³ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Witolda Huberta do Redakcji PHW z 16 XI 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Warszawa, b.p., mps. Faktycznie wspomniany w liście artykuł ukazał się w pierwszym zeszycie w dziale rozpraw i był to jedyny tekst tego autora opublikowany w PHW. Zob. W. Hubert, *Bitwa pod Oliwą 28 XI 1627 (z 5 planami)*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 85–98.

⁶⁴ Jan Rutkowski (ur. 8 IV 1886 – zm. 21 V 1949), historyk, profesor na UAM w Poznaniu, gdzie kierował Katedrą Historii Gospodarczej. W okresie międzywojennym był jednym z głównych – obok Franciszka Bujaka – twórców historii gospodarczej jako odrębnej dziedziny nauki. Od 1931 r. wydawał wraz z Bujakiem „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/struktura/KHGis/Strony/Jan-Rutkowski.aspx> (dostęp 30 IX 2019).

ścią, zebrałem trochę wiadomości o organizacji wojskowej w Polsce w 16-m wieku, głównie za Zygmunta Augusta. O ile czas i zdrowie pozwolą mi na napisanie jakie[go] drobiazgu z tego zakresu, to nie omieszkam go przesłać Redakcji «przeglądu historyczno-wojskowego». Na razie nie mógłbym jednak przyjmować żadnych terminowych zobowiązań pod tym względem⁶⁵. Z kolei Józef Paczkowski⁶⁶ napisał: „W odpowiedzi na Komunikat z 9 b.m. L. 2521/28 donoszę uprzejmie, że gotów jestem w miarę sił współpracować w «Przeglądzie» artykułami oraz ewentualnie sprawozdaniami z literatury fachowej zagranicznej, mianowicie niemieckiej, o ile egzemplarze recenzyjne będą mi przez Redakcję Przeglądu dostarczane⁶⁷».

Zaproszenie do współpracy z PHW spotkało się także z odpowiedziami odmownymi lub częściowo odmownymi, w których nadawcy wskazywali głównie na brak czasu na podjęcie się nowych zobowiązań bądź niezajmowanie się tematyką historii wojskowości. Nie są one jednak kategoryczne i zakładają – w razie wystąpienia w przyszłości bardziej sprzyjających okoliczności – akces do tego przedsięwzięcia. Leon Białkowski⁶⁸ napisał: „W odpowiedzi na zaszczytne wezwanie do współpracy mam zaszczyt zawiadomić, że dziedzina badań historyczno-wojskowych jest odległą od moich badań dotychczasowych i nie jestem w tej mierze nawet metodycznie przygotowany. Pojmując ogromną rolę tej gałęzi wiedzy historycznej, nigdybym nie ważył się przystępować do niej czynnie bez nieodzownych narzędzi pracy i bez znajomości właściwych jej metod i problemów. Gdybym atoli znalazł się wobec jakiego materiału

⁶⁵ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Jana Rutkowskiego do Redakcji PHW z 19 X 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Poznań, b.p., mps. Na łamach czasopisma Rutkowski opublikował jeden tekst. Zob. J. Rutkowski, *Relacje i teren w metodzie badań historyczno-wojskowych nad wojną polską*, PHW 1930, t. 2, z. 1, s. 171–179.

⁶⁶ Józef Paczkowski (ur. 1861 – zm. 25 X 1933), historyk i archiwista. W latach 1919–1925 był dyrektorem Archiwum Państwowego w Poznaniu, jednak faktycznie nim nie kierował z racji pełnienia funkcji dyrektora Wydziału Archiwów Państwowych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (do 1926 r.). Utworzył w Poznaniu Katedrę Historii Wschodu Europy, którą faktycznie kierował do 1928 r. *Archiwa w Niepodległej. Stulecie archiwów państwowych 1919–2019*, red. E. Rosowska, Warszawa 2019, s. 123.

⁶⁷ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Józefa Paczkowskiego do Redakcji PHW z 15 X 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Poznań, b.p., rkps. Paczkowski nie publikował na łamach PHW.

⁶⁸ Leon Białkowski (ur. 1 II 1885 – zm. 22 I 1952), historyk i archiwista. W latach 1926–1939 był kierownikiem Archiwum Państwowego w Lublinie. Związany z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, w 1926 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1929 r. zwyczajnym. W latach 1930–1933 dziekan Wydziału Humanistycznego KUL, w latach 1933–1938 prorektor. *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, red. M. Bielińska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa 1988, t. 1, s. 37–39.

archiwalnego, któryby mógł zainteresować Wojskowe Biuro Historyczne, nie omieszkać o tem zawiadomić”⁶⁹.

Można się pokusić o stwierdzenie, że poczucie zobowiązania względem redakcji było na tyle duże, że nadsyłane odpowiedzi niekiedy zostały spisane na materiale o bardzo prowizorycznym charakterze, na tle których najmocniej wybijają się list dr. Adama Próchnika⁷⁰ spisany na... „nalepce gruzliczej”, pod którą kryje się niewielkich rozmiarów skrawek papieru będący najprawdopodobniej cegielką na rzecz chorych na gruźlicę⁷¹. Inną, odesłaną z najbardziej oddalonego od Warszawy miejsca jest ta, którą przysłał Konstanty Symonolewicz – konsul i zastępca Delegata RP na Chiny. Obiecał „w miarę sił i zdolności [...] zasilać go [czasopismo] odpowiednim materiałem z Chin”⁷².

Ciekawym przypadkiem, w którym pozornie dochodziło do kolizji interesów, była korespondencja z prof. Adamem Szelągowskim⁷³, który stwierdził, że „nadzwyczaj chętnie przyjmuję zaproszenie do współpracownictwa w nowopowstającym czasopiśmie historyczno-wojskowym. Wyraznym przytem uznanie dla naszej wojskowości, która jedna wprowadziła i wprowadza nowy prąd do badań naszych historycznych od lat zgóry dziesięciu”⁷⁴. Dalej informował: „iż podejmuję sam z początkiem roku przyszłego

⁶⁹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Leona Białkowskiego do Redakcji PHW z 15 XI 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Lublin, b.p., rkps. Białkowski był konsekwentny, ponieważ żaden jego tekst nie ukazał się w PHW.

⁷⁰ Adam Próchnik (ur. 21 VIII 1892 – zm. 22 V 1942), historyk, archiwista, nauczyciel i działacz socjalistyczny. W latach 1919–1930 pracował w Archiwum Państwowym w Piotrkowie (od 1927 r. jako dyrektor), angażując się jednocześnie w pracę dydaktyczną i działalność polityczną. Był działaczem Polskiej Partii Socjalistycznej, plasując się na jej lewicy. Posel na Sejm w latach 1928–1930 z listy PPS. W 1930 r. został służbowo przeniesiony do Archiwum Państwowego w Poznaniu. W 1931 r. udało mu się przeprowadzić do Warszawy, gdzie podjął pracę w Archiwum Akt Dawnych i jednocześnie nauczał. K. Dunin-Wąsowicz, *Adam Feliks Próchnik*, PSB 1984–1985, t. 28, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/adam-feliks-prochnik> (dostęp 30 IX 2019).

⁷¹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Adama Próchnika do Redakcji PHW z 7 I 1929 r., Piotrków, b.p., rkps.

⁷² CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Konstantego Symonolewicza do Redakcji PHW z 13 XII 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Harbin, b.p., mps. Niestety redakcja nie otrzymała żadnych materiałów z Chin.

⁷³ Adam Szelągowski (ur. 23 XII 1873 – zm. 3 VIII 1961), historyk. W 1919 r. otrzymał kierownictwo katedry historii społeczno-gospodarczej na Uniwersytecie Jana Kazimierza, a w 1921 r. objął po Szymonie Askenazym katedrę historii nowożytnej. Redaktor naczelnego pisma „Insurekcje. Materiały i badania do dziejów powstań oraz ruchów społecznych i narodowych w Polsce”. W marcu 1939 r. został jako profesor przeniesiony w stan spoczynku. Po wojnie osiadł w Warszawie. M. Wierzbička, *Szelągowski Adam [w:] Słownik historyków polskich*, red. Maria Prosińska-Jackl, Warszawa 1994, s. 508.

⁷⁴ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List Adama Szelągowskiego do Redakcji PHW z 14 XI 1928 r. w odpowiedzi na okólnik o powołaniu PHW z 9 X 1928 r., Lwów, b.p., mps.

próbę wydawnictwa czasopisma historyczno-naukowego o jeszcze ściślejszym zakresie badań. Będzie to Czasopismo dla badań dziejów powstań oraz ruchów społeczno-narodowych w Polsce, p.t. «Insurrekcje», przy czym nacisk główny będzie kładł na wydawnictwo w nim nie tyle rozpraw i opracowań, co materiałów [...] Sądzę, iż moje poczynanie nie krzyżuje się [sic!], lecz idzie po linii inicjatorów «Przeglądu historyczno-wojskowego», tylko że gdy to ostatnie ma być poświęcone sprawom Miecza, moje – sprawom Polityki i Dyplomacji»⁷⁵. W zachowanym materiale archiwalnym znajduje się odpowiedź na ten list, brakuje jednak informacji o autorze, ale najprawdopodobniej był nim Stachiewicz (nazywa WBH „swoim Biurem”). Autor listu napisał, że „Z prawdziwą radością witam powstanie z inicjatywy Pana Profesora tak ważnej nowej placówki naukowej, jaką będzie «Insurrekcja», co nie tylko nie koliduje z naszą inicjatywą, lecz znakomicie ją uzupełnia. Przy pracach Biura Historycznego nad zagadnieniami wojskowymi bardzo często wypływają zagadnienia i materiały o charakterze politycznym, Otóż z największą przyjemnością materiałem tym mógłbym zasilać Pańskie pismo»⁷⁶. Czasopisma, o którym pisał Szelągowski, ukazały się jedynie trzy numery⁷⁷.

Wspomniany list, którego przypuszczalnym autorem jest Stachiewicz, oprócz odniesienia się do obaw prof. Szelągowskiego, dostarcza pogląd pomysłodawcy PHW na własne przedsięwzięcie: „W obecnej chwili, gdy przystępujemy do uruchomienia «Przeglądu historyczno-wojskowego» ambicją naszą jest stworzenie organu, który będzie wyrazem naszych metod pracy przedewszystkiem w stosunku do dawnej historii wojskowej, gdyż pragnęlibyśmy poddać gruntownej rewizji pod kątem widzenia nowych metod pracy dotychczasowy dorobek w tej dziedzinie»⁷⁸. Potrzeba taka wynikała ze znaczącej zmiany sytuacji Polski po 1918 r., gdyż – jak pisał autor: „Istotnie wojna światowa i powstanie własnego wojska oraz ostatnia wojna polska spowodowały tak głęboki przełom w pojęciach, iż wypadło poddać gruntownej rewizji dotychczasowe poglądy na cały szereg zjawisk, a w dziedzinie historii wojskowej zmusiły do znacznego pogłębienia studiów, szukania nowych dróg i nowych

Przychylnie wyrażanie się o powołaniu „Przeglądu” nie przełożyło się na publikacje Szelągowskiego w czasopiśmie.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, Odpowiedź na list Adama Szelągowskiego z 14 XI 1928 r., [Warszawa] 21 XI 1928 r., b.p., mps, [odręcznie na marginesie zanotowano ołówkiem nr sprawy: L. 3082/28 21 X 1928/2521/28].

⁷⁷ Czasopismo w zbiorach Biblioteki Narodowej, https://katalogi.bn.org.pl/discovery/fulltext/splay?docid=alma991011007769705066&context=L&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&search_scope=NLOP_IZ_NZ&tab=LibraryCatalog&lang=pl (dostęp 3 X 2019).

⁷⁸ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, Odpowiedź na list Adama Szelągowskiego z 14 XI 1928 r., [Warszawa] 21 XI 1928 r., b.p., mps, [odręcznie na marginesie zanotowano ołówkiem nr sprawy: L. 3082/28 21 X 1928/2521/28].

metod badawczych. Dróg tych i metod wypadło szukać odnowa [sic!] nie tylko w dziedzinie najnowszej historii wojskowej, ale również i w dziedzinie historii dawnej, wydobywając z niej nowe wartości”⁷⁹.

Stanowisko to zasadniczo, acz w nieco bardziej zwięzłej formie, zostało powtórzone w przedmowie do pierwszego zeszytu „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, który ukazał się zgodnie z planem w 1929 r. Słowa „Od Redakcji” zaczynają się od ogólnego scharakteryzowania stanu i zmiany warunków dla badań nad historią wojskowości⁸⁰. Czasopismo miało ambicję „skupić dookoła siebie wszystkich tych, dla kogo sprawy związane z dziejami naszej wojskowości stanowią przedmiot zainteresowań, zapewniając na swych łamach całkowitą możliwość swobodnego wypowiedzenia się, w tem zrozumieniu, iż wszelka dyskusja, prowadzona na terenie naukowym, byle prowadzona *sine ira et studio*, zawsze przyczynia się do wyświecenia prawdy i stanowi o postępie nauki”⁸¹. Dla redakcji najważniejsze było wydobyć „elementów decyzji dowódców, oraz do wykazania ich pracy twórczej”⁸², co miało stanowić element wychowawczy dla współczesnego wojska. Ponadto miała być to przestrzeń na studia metodologiczne, ale też dydaktyczne i informacyjne⁸³.

Z przytoczonego materiału źródłowego wynika, że jednym z elementów istotnych dla redakcji nowo powołanego czasopisma było zbudowanie jego prestiżu i autorytetu w środowisku naukowym i wojskowym. Zapewne właśnie temu miała służyć publikacja w pierwszym zeszycie – i to jako pierwszych w kolejności – wykładów wygłoszonych przez Marszałka Józefa Piłsudskiego w 1912 r. w Szkole Nauk Społeczno-Politycznych w Krakowie⁸⁴. Co więcej, jak dowiadujemy się ze wstępu od redakcji, stenogram, który posłużył za podstawę rzeczowej publikacji, został sporządzony przez Juliana Stachiewicza, który wówczas był słuchaczem kursu oficerskiego „Strzelca”. Dotyczyły one dziejów powstania styczniowego i opatrzone je zbiorczym tytułem *Zarys historii militarnej powstania styczniowego*. Na tę rozprawę składają się w sumie stenogramy z dziesięciu prelekcji. Decyzja o publikacji właśnie tego materiału została uzasadniona we wspomnianym słowie wstępnym w ten sposób, że wprawdzie Piłsudski posłużył się

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ [J. Stachiewicz], *Od Redakcji*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. IX–XI. Autor nie został podany, ale najprawdopodobniej był nim Stachiewicz.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*, s. XI.

⁸³ Zob. *ibidem*, s. 5.

⁸⁴ Zob. J. Piłsudski, *Zarys historii militarnej powstania styczniowego. Wykłady, wygłoszone w 1912 roku w Szkole Nauk Społeczno-Politycznych w Krakowie*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 1–60; zob. A. Chwalba, *Józef Piłsudski...*

tymi materiałami, pisząc książkę pt. *22 stycznia 1863*⁸⁵, jednak nie zostały w niej zawarte wszystkie zagadnienia pojawiające się w wykładach. Edycji tekstu podjęli się Stachiewicz i Pomarański, porównując znajdujący się w prywatnych zbiorach szefa WBH stenogram opatrzony przypisami, odsyłającymi m.in. do powstałej w późniejszym okresie literatury rozwijającej dane zagadnienia. Zdecydowano się na zachowanie w druku cech tekstu mówionego, aby być wiernym stylowi i formie wykładów Piłsudskiego. Nie nanoszono również poprawek dotyczących ustaleń, „które przy obecnym stanie wiedzy o 1863 roku mogłyby być traktowane jako nieściśności”⁸⁶. Można więc uznać, że opublikowana treść wykładów na tematy historyczne, ale z 1912 r., jest w większym stopniu źródłem niż rozprawą, co powinno je sytuować w PHW w dziale Miscellaneów. Moim zdaniem potraktowanie ich jako dysertacji miało – poprzez umiejscowienie jako pierwszego z tekstów – zbudować renomę czasopisma. Co więcej, warto zaznaczyć, że w żadnym innym numerze nie zdecydowano się na publikację materiałów z czyichkolwiek wykładów.

Ogółem w latach 1929–1938 ukazało się 10 tomów „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”. Ciekawie, ze współczesnej perspektywy, przedstawia się kwestia numeracji stron PHW, gdyż była ona łączna dla wszystkich zeszytów danego tomu. Oprócz tego każdy artykuł w dziale rozpraw posiadał własną paginację, a także numerację stron dla całych działów Miscellaneów, recenzji i sprawozdań, artykułów dyskusyjnych i polemiki. Uwzględniając częstotliwość publikowania poszczególnych zeszytów, można zauważyć nieregularność, nazwaną przez Laskowskiego „nieperiodycznością”. Najpewniej wynikała ona z tego, że redakcja nie dążyła do wydania określonej liczby numerów w roczniku, a harmonogram publikacji uzależniony był od zgromadzenia odpowiedniego materiału.

Tabela 1. Numery PHW opublikowane w latach 1929–1928

Rok	Tom	Zeszyt
1929	I	1, 2
1930	II	1, 2
	III	1/2 (łączony)
1931	IV	1, 2
1932	V	1, 2
1933	VI	1, 2

⁸⁵ J. Piłsudski, *22 stycznia 1863*, Poznań 1913. Autor wstępu „Od Redakcji” (którym był najprawdopodobniej sam Stachiewicz) twierdzi, że publikacja ta ukazała się w 1914 r. Zob. J. Piłsudski, *Zarys...*, s. 1.

⁸⁶ J. Piłsudski, *Zarys...*, s. 1.

1934	VII	1, 2
1935	VIII	1, 2
1936	IX	1, 2, 3
1938	X	1, 2

Źródło: Oprac. własne na podstawie <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/104082/edition/120278#structure> (dostęp 14 XI 2019).

Przyjmując takie założenie, można wywnioskować, że obecność w 1930 r. dwóch tomów stanowi o sukcesie, jaki „Przegląd” odniósł w początkowym okresie funkcjonowania. Co więcej, łączony numer III tomu nie odbiegał swoją objętością od pozostałych (360 stron, gdzie dla dwóch samodzielnych zeszytów ich suma wynosiła ok. 330–430) i miał z założenia być związany z rocznicą wybuchu powstania listopadowego, faktycznie tematyka insurrekcyjna była w nim dominująca. Najciekawszym przypadkiem jest jednak tom IX. Na egzemplarzach, do których miałam dostęp, na okładce podany jest rok 1936, natomiast na stronie tytułowej zeszytów 1 i 2 widnieje rok 1937. Można przypuszczać, że prace nad tymi numerami rozciągnęły się na dwa lata. W materiale źródłowym⁸⁷ uchwytne są trudności finansowe, jakie mogły wystąpić podczas realizacji budżetu na rok 1937/1938. Mianowicie całość kosztów związanych z wydawaniem PHW ponosiło od samego początku WBH. Na zebraniu kierowników administracji czasopism wojskowych w Wojskowym Instytucie Naukowo-Oświatowym (WINO) kpt. Stefan Jellenta⁸⁸ miał podać kwotę 8 tys. zł jako potrzebną na wydanie czasopisma. Chciał zdaniem autora notatki poczynić tym oszczędności, jednocześnie doszło do sytuacji, w której postanowiono uszczuplić budżet WBH o 9 tys. zł i przekazać pieniądze na rzecz innego czasopisma. Było to o tyle znaczące dla WBH, że „Plan realizacji budżetu W.B.H. na r. 1937/38 przekracza budżet przyznany przez M.S.Wojsk. o 40.000 zł. każde więc 1.000 zł. – stanowi dla W.B.H. wysoką sumę, której brak jest niepowetowaną stratą przy wykonaniu planu prac W.B.H.”⁸⁹. Wystąpiono więc z żądaniem cofnięcia przez

⁸⁷ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Notatka w sprawie budżetu czasopisma „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, [Warszawa 1937], b.p., mps.

⁸⁸ Stefan Jellenta (ur. 14 VI 1899 – zm. 10 VI 1991), pochodził z Warszawy, służył w Legionach Polskich, walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1928 r. otrzymał awans na stopień kapitana. Uczeń Marceliego Handelsmana, od 1928 r. w 36 pp Legii Akademickiej. Od 1935 r. pracował w WBH, m.in. jako kierownik administracji PHW. W 1939 r. uczestniczył w walkach w obronie Warszawy, dostał się do niewoli niemieckiej. Po wojnie powrócił do Polski, w 1956 r. rozpoczął pracę w Biurze Historycznym WP, a następnie w latach 1958–1968 w Wojskowym Instytucie Historycznym. M. Ney-Krwawicz, *Jellenta Stefan [w:] Słownik historyków polskich*, red. Maria Prosińska-Jackl, Warszawa 1994, s. 205.

⁸⁹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Notatka w sprawie budżetu czasopisma „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, [Warszawa 1937], b.p., mps.

WINO wspomnianej decyzji i wypracowania przez szefów WBH i WINO kompromisu. Niestety „Notatka” na tym etapie badań stanowi jedyny trop w sprawie trudności, na jakie mogła natrafić redakcja PHW w 1937 r., więc nie można z pewnością uznać trudności finansowych za przyczynę braku publikacji tomu i być może połączenia przyjętych materiałów z wcześniejszym rocznikiem, aczkolwiek taka hipoteza wydaje się prawdopodobna.

Zastanawiający jest również brak opublikowania chociaż jednego zeszytu w roku 1939. W zachowanym materiale archiwalnym udało mi się odnaleźć informacje, z których wynika, że w okresie objętym tym budżetem (kwiecień 1939 – marzec 1940 r.) planowano przeznaczyć na wydanie dwóch zeszytów PHW kwotę 7950 zł⁹⁰. Również na drugie półrocze roku budżetowego 1938/1939 zaplanowano na wydanie drugiego zeszytu (najpewniej chodzi o tom X) sumę 4400 zł⁹¹. Nie udało się również ustalić potencjalnego materiału gromadzonego do tomu XI. Wiadomo natomiast, w jakim kierunku zamierzano rozwijać czasopismo. Podczas spotkania szefów wydziałów WBH, na którym omawiano plany na lata 1938–1939, Laskowski stwierdził, że „Życzeniem Pana Szefa Biura jest, aby od r. 1939 Przegląd przesunął swoje zainteresowania naprzód, bo to jest 25-lecie od wojny światowej i 10 lat istnienia przeglądu. Będziemy robili przygotowania do wciągnięcia rzeczy nowszych. Obecnie już, chcąc do pewnego stopnia zbliżyć zainteresowania Przeglądu do historii nowszej, w zeszycie kwietniowym ukaże się praca poświęcona czasom napoleońskim. Jednocześnie są prowadzone kroki, celem zapoczątkowania studiów nad r. 1863 i prowadzone pertraktacje z autorami, celem zorganizowania na razie działu sprawozdań do okresu napoleońskiego, później da się to przeprowadzić i do czasów nowszych”⁹². Następnie szef Biura, płk. Bronisław Rakowski⁹³ dodał: „W r. 1939 upływa 5 lat od śmierci Gen. Stachiewicza. W związku z tym koniecznością jest wydanie 4-go zeszytu Przeglądu Historyczno-Wojskowego, poświęconego Gen. Stachiewiczowi. Numer życzyłbym sobie zredagowany w ten sposób, aby każdy z Jego najbliższych współpracowników napisał coś dla uczczenia pamięci. Jeszcze na jedną ciekawostkę chciałbym zwrócić uwagę Panów. Z 46 prenumeratorów Przeglądu Historyczno-Wojskowego, skoczyliśmy na 187 przez przejście administracji w ręce Wojskowego Biura

⁹⁰ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Plan realizacji budżetu Wojskowego Biura Historycznego na r. 1939/40, [Warszawa 1939], s. 2, mps [teczka bez paginacji, podana tu i dalej paginacja dokumentów to paginacja własna dokumentu].

⁹¹ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.646, Plan realizacji budżetu Wojskowego Biura Historycznego na II półrocze 1928/39 r. [sic!] budżet., [Warszawa 1938 r.], s. 3, mps.

⁹² CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Posiedzenie szefów wydziałów Wojskowego Biura Historycznego w dniu 18 XI 1937 r., [Warszawa], k. 159–196, mps.

⁹³ A. Tuliński, *Oficerowie Biura...*, s. 171.

Historycznego⁹⁴. W dokumentacji wytworzonej przez przedwojenne WBH znajduje się dużo artykułów, odpisów źródłowych i recenzji. Trudno jest jednak rozsądzić, które opracowanie miałyby potencjalnie zostać opublikowane w „Przeglądzie”. Nawet drogą eliminacji, gdzie wykluczałam np. prace słuchaczy kursów z historii wojskowości organizowanych przez WBH, notatki sporządzane do wykładów i odczytów, nie sposób rozsądzić, czy dany artykuł nie został np. nadesłany do redakcji we wcześniejszym okresie i nie zdecydowano się na jego publikację, czy też nie są to rozprawy przygotowane na potrzeby innych przedsięwzięć realizowanych przez WBH.

W dziesięciu tomach „Przeglądu Historyczno-Wojskowego” w dziale Rozpraw ukazało się łącznie 59 artykułów. Najkrótszy z nich miał 8 stron⁹⁵, a najdłuższy 117 z dwiema mapami⁹⁶. Najwięcej, bo aż siedmiokrotnie, publikował w nim Wacław Lipiński⁹⁷, podejmując tematykę wojny smoleńskiej 1632–1634⁹⁸. Seria tych artykułów stanowi niemal kompletną monografię tego konfliktu i w takiej formie zostały one przedrukowane i opublikowane

⁹⁴ CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.4, Posiedzenie szefów wydziałów Wojskowego Biura Historycznego w dniu 18 XI 1937 r., [Warszawa], k. 159–196, mps.

⁹⁵ E. Oppman, *Wojskowa organizacja Warszawy w powstaniu styczniowym*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 237–244.

⁹⁶ Cz. Chowaniec, *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii w 1686 r.*, PHW 1931, t. 4, z. 1, s. 1–117. Jest to fragment jego rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem W. Konopczyńskiego. Ze względu na swoją aktualność ukazała się w 2015 r. Zob. C. Chowaniec, *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii w 1686 r.*, Oświęcim 2015.

⁹⁷ Wacław Lipiński (ur. 28 IX 1896 – zm. 4 IV 1949), ppłk WP, historyk, publicysta. W 1927 r. został przydzielony do WBH, gdzie objął kierownictwo Samodzielnego Referatu Formacji Polskich z lat wojny światowej. W 1932 r. sekretarz czasopisma „Niepodległość”. Po śmierci Stachewicza sekretarz generalny Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski, od 1936 r. Instytutu Józefa Piłsudskiego Poświęconego Badaniom Najnowszej Historii Polski, którego został dyrektorem. Piłsudczyk, autor m.in. książki *Wielki Marszałek* (zob. W. Lipiński, *Wielki Marszałek (1867–1935)*, Warszawa 1937). W 1936 r. uzyskał habilitację z historii najnowszej Polski na UJK. W styczniu 1939 r. przeniesiony w stopniu ppłk. w stan spoczynku. Po wybuchu wojny zajmował się m.in. zabezpieczaniem zbiorów Instytutu Piłsudskiego. H. Wereszycki, *Wacław Lipiński*, PSB 1972, t. 17, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/waclaw-lipinski> (dostęp 30 IX 2019). Więcej na temat Lipińskiego zob. M. Gałęzowski, *Wzór piłsudczyka*. *Wacław Lipiński 1896–1949. Żołnierz, historyk, działacz polityczny*, Warszawa 2001; W. Lipiński, *Dziennik. Obrona Warszawy 1939*, wstęp, przyp. i kom. J. M. Kłoczowski, Warszawa 1989.

⁹⁸ Zob. W. Lipiński, *Materiały i źródła do wojny Smoleńskiej 1632–1634*, PHW 1930, t. 2, z. 1, s. 119–141; *idem*, *Stosunki polsko-rosyjskie w przededniu wojny smoleńskiej 1632–1634 i obustronne przygotowania wojskowe*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 235–271; *idem*, *Początek działań rosyjskich w wojnie smoleńskiej*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 29–61; *idem*, *Działania wojenne polsko-rosyjskie pod Smoleńskiem od października 1632 do września 1633 r.*, PHW 1932, t. 5, z. 2, s. 165–206; *idem*, *Organizacja odsieczy i działania wrześniowe pod Smoleńskiem w 1633 r.*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 173–225; *idem*, *Ś. P. Julian Stachewicz*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 1–19; *idem*, *Bój o Żawronkowe wzgórza i osaczenie Szeina pod Smoleńskiem (16–30*

w 2012 r.⁹⁹ Zgodnie z założeniami redakcji znalazły się tutaj zarówno opracowania poszczególnych bitew¹⁰⁰, kampanii¹⁰¹, biografie wojskowych¹⁰², jednostek i rodzajów wojsk¹⁰³, jak i poruszające kwestie gospodarcze¹⁰⁴, prawne¹⁰⁵, historii sztuki wojennej¹⁰⁶ i in. Pojawiające się tutaj artykuły musiały stanowić pewną zamkniętą całość, a niektóre – tak jak w przypadku Lipińskiego – nie straciły na aktualności¹⁰⁷ lub przez wiele lat nie doczekały się uzupełnienia¹⁰⁸.

Inaczej sprawa wyglądała w przypadku działu dyskusyjnego i polemicznego (w tomach I, III, V, VI, VIII jest on opisany jako Artykuły dyskusyjne i polemika, w pozostałych jako Artykuły dyskusyjne lub nie ma go wcale). Łącznie ukazało się w nim 19 artykułów, wśród których większość stanowią prawdziwe dysputy między autorami. Co więcej, redakcja dokładała starań, aby w miarę możliwości zamknąć konkretną dyskusję w ramach jednego zeszytu, ewentualnie tomu. Praktykowano również, że każda ze stron mogła zapoznać się z treścią polemiki i jeszcze przed publikacją numeru zadeklarować czy zamierza odnieść się do niej na łamach periodyku¹⁰⁹. Dział Recenzje i sprawozdania

październik 1633 r., PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 39–74; *idem*, *Kampanja zimowa 1633/34 i kapitulacja Szeina*, PHW 1934, t. 7, z. 2, s. 217–255.

⁹⁹ Zob. W. Lipiński, *Wojna smoleńska 1632–1634*, Zabrze – Tarnowskie Góry 2012. Zdaniem Dariusza Kupisa seria artykułów Lipińskiego współcześnie pozostaje wartościowa, jednak wymaga uściślenia wielu kwestii. D. Kupisz, *Smoleńsk 1632–1634*, Warszawa 2017, s. 7.

¹⁰⁰ Zob. np. A. Hniłko, *Bitwa pod Słobodyszem (7 X 1660)*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 193–206; J. Woliński, *Parkany (7 i 9 października 1683)*, PHW 1933, t. 6, z. 1, s. 39–60.

¹⁰¹ Zob. np. O. Laskowski, *Wyprawa Wiedeńska*, PHW 1933, t. 6, z. 1, s. 9–37; S. Herbst, *Kampanja letnia 1601*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 199–234.

¹⁰² Zob. np. J. Woliński, *Jan III Sobieski*, PHW 1933, t. 6, z. 1, s. 1–8; P. Simnanskij, *Henryk Lloyd*, tłum. A. W. Englert, PHW 1929, t. 1, z. 2, s. 243–268.

¹⁰³ Zob. np. J. Staszewski, *Kawalerja polska prawego skrzydła wielkiej armji 1812 roku*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 75–97; J. Z. Pachoński, *Początki pułku jazdy legionów 1789–1799*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 1–29.

¹⁰⁴ Zob. np. R. Gerber, *Fabrykacja dział w powstaniu listopadowym*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 55–90; S. Warszawski, *Przemysł wojenny podczas powstania listopadowego*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 181–235.

¹⁰⁵ Zob. np. S. Woliński, *Urzędy hetmańskie w świetle prawodawstwa polskiego*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 61–80; S. Kempki, *Władza buławy*, PHW 1934, t. 7, z. 2, s. 182–215.

¹⁰⁶ Zob. np. O. Laskowski, *Odrębność staropolskiej sztuki wojennej*, PHW 1935, t. 8, z. 1, s. 1–35.

¹⁰⁷ Zob. O. Górka, *Liczebność Tatarów krymskich i ich wojsk*, PHW 1935, t. 7, z. 2, s. 185–295.

¹⁰⁸ Taka sytuacja miała miejsce w przypadku Janusza Wolińskiego, którego dwa artykuły – J. Woliński, *Żórawno*, PHW 1930, t. 2, z. 1, s. 45–61; *idem*, *Bitwa pod Lwowem 1675 r.*, PHW 1932, t. 5, z. 2 – zostały uzupełnione dopiero przez Marka Wagnera, jednego z uczniów Wolińskiego. Zob. M. Wagner, *Wojna polsko-turecka w latach 1672–1676*, t. 2, Zabrze 2009, s. 151–187, 236–287.

¹⁰⁹ O tej praktyce możemy przeczytać w liście redaktora PHW do Juliusza Willaume: „Replikę Pańską na recenzję Staszewskiego otrzymałem. Będzie wydrukowana w następnym, t.j.

dostarczał informacji o literaturze z zakresu historii wojskowości bądź przydatnej dla warsztatu badacza tej dziedziny. Te krótkie, przeważnie 2–4-stronicowe streszczenia publikacji wraz z ich recenzjami, dotyczyły nie tylko literatury polskiej, ale również zagranicznej. Najdłuższa recenzja liczyła stron 18¹¹⁰, a łącznie ukazało się ich 93. Najczęściej, bo aż jedenastokrotnie, wypowiadał się w tej sekcji Edmund Oppman¹¹¹. Miscellanea dostarczały czytelnikom opracowania tekstów źródłowych, które niekiedy stanowiły uzupełnienia dla rozpraw opublikowanych w danym zeszycie¹¹², a także informacji o zasobach i ich strukturze w archiwach¹¹³. Wreszcie Kronika, umieszczana pod koniec każdego zeszytu, zawierająca najnowsze informacje z życia środowiska historycznowojskowego kręgów cywilnych i wojskowych. Swoje miejsce znalazły tam sprawozdania

listopadowym zeszycie «Przeglądu». Według przyjętego jednak u nas zwyczaju, będę musiał udzielić miejsca p. Staszewskiemu na odpowiedź w tym samym zeszycie. Tak samo postąpiłem kiedy chodziło o umieszczenie odpowiedzi dyrektora Siemińskiego na moją replikę na recenzję jego o moich i Pawłowskiego «Badaniach dawnej Polskiej Historji Wojskowej». Wobec tego obecnie już komunikuję odpis Pańskiej repliki p. Staszewskiemu, aby mógł na czas wydać ze swą odpowiedzią”. CAW-WBH, WBH, sygn. I.341.1.526, List mjr. Ottona Laskowskiego do Juliusza Willaume z 28 VII 1930 r., [Warszawa], b.p., mps.

¹¹⁰ Zob. T. Wałek-Czarnecki, *Gaetano de Sanctis. Storia dei Romani, tom III. Leta delle guerre puniche, 2 części*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 299–316.

¹¹¹ Edmund Oppman (ur. 14 VIII 1903 – zm. 12 I 1951), historyk i archiwista. W 1929 r. rozpoczął pracę w Archiwum Akt Dawnych, w latach 1935–1939 pracował w Archiwum Wojskowym. Prowadził wykłady z zakresu historii i archiwistyki, m.in. na kursie zorganizowanym przez WBH. Po wybuchu wojny zajmował się ewakuacją zasobu Archiwum Wojskowego, internowany w Rumunii, pod koniec 1939 r. przedostał się do Francji. M. Manteufflowa, *Edmund Oppman*, PSB 1979, t. 24, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/edmund-oppman>, (dostęp 30 IX 2019). Zob. E. Oppman, *D-ra J. St. Harbuta „Noc Listopadowa w świetle i cieniach procesu przed Najwyższym Sądem Kryminalnym”*, PHW 1929, t. 1, z. 1, s. 168–173; *idem*, *Harbut Juliusz dr. Noc listopadowa w świetle i cieniach historii przed Najwyższym Sądem Kryminalnym. T. I*, PHW 1930, t. 3, z. 1/2, s. 317–319; *idem*, *Przewodnik po polach bitew wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831*, PHW 1931, t. 4, z. 1, s. 162–166; *idem*, *Juliusz Stanisław Harbut. Józef Chłopicki*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 363–366; *idem*, *Janusz Staszewski. Gen. Michał Mycielski i udział rodziny Mycielskich w powstaniu listopadowym*, PHW 1931, t. 4, z. 2, s. 366–368; *idem*, *Źródła do dziejów wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 144–147; *idem*, *Adam W. Englert mjr. Żandarmerji. Geneza i zarys dziejów wojskowej służby bezpieczeństwa w Polsce*, PHW 1932, t. 4, z. 2, s. 297–299; *idem*, *Wereszycki Henryk. Austria a powstanie styczniowe*, PHW 1933, t. 6, z. 2, s. 306–308; *idem*, *Janusz Staszewski. Generał Edmund Taczanowski*, PHW 1937, t. 9, z. 3, s. 455–458; *idem*, *Henryk Wereszycki. Anglia a Polska w latach 1860–1865*, PHW 1937, t. 9, z. 3, s. 455–460; *idem*, *Henryk Jabłoński. Aleksander Waszkowski. Ostatni naczelnik miasta Warszawy w powstaniu 1863/4*, PHW 1938, t. 10, z. 2, s. 302–306.

¹¹² Zob. K. Tyszkowski, *Aleksander Lisowski i jego zagony na Moskwę*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 1–28; *idem*, *Materiały do życiorysu Aleksandra Lisowskiego*, PHW 1932, t. 5, z. 1, s. 101–104.

¹¹³ Zob. np. K. Tyszkowski, *Archiwum Hetmańskie w Podhorcach*, PHW 1929, t. 1, z. 2, s. 269–271; J. Seruga, *Sobieszciana archiwalne w zbiorach biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Sucheju*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 138–150.

z działalności Sekcji Historycznej TWW, polskiego Towarzystwa Historycznego, prac Archiwum Wojskowego, CBW itp. instytucji, zjazdów i konferencji naukowych, wystaw muzealnych, informacje o konkursach¹¹⁴, a także wspomnienia zmarłych w danym okresie ważnych badaczy, takich jak np. Szymon Askenazy¹¹⁵. Tylko dwie osobistości doczekały się wspomnienia poza tym działem, a byli to Marszałek Józef Piłsudski¹¹⁶ i gen. Julian Stachiewicz¹¹⁷. „Przegląd literatury historyczno-wojskowej” powstawał przy współpracy z CBW. Obejmował on publikacje dotyczące historii wojskowości do roku 1914. Zamieszczanie tej selektywnej bibliografii stanowiło najprawdopodobniej formę odpowiedzi na liczne zapytania kierowane w korespondencji do WBH. Zestawienie literatury znajdowało się w ostatnim zeszycie każdego tomu, obejmując w 1929 r. prace starsze, a już w kolejnych latach z roku bieżącego.

Owoce dziesięciolecia pracy redakcji PHW i mjr. Laskowskiego ocenili prof. Jerzy Maroń: „Major, jako redaktor Przeglądu Historyczno-Wojskowego, odegrał trudną do przecenienia rolę w kształtowaniu podstaw warsztatowych kolejnej generacji badaczy dziejów militarnych [...]. Prowadził on nieformalne seminarium historyczno-wojskowe dla młodszych autorów publikujących w tym periodyku. Dzięki temu krąg badaczy powiększył się również o historyków cywilnych niezwiązanych bezpośrednio z wojskiem, a w «Przeglądzie...», znalazło się miejsce dla publikacji studiów dotyczących przede wszystkim wojskowości staropolskiej, często autorstwa swoistych autsajderów w cywilnym środowisku akademickim”¹¹⁸. Można więc uznać, że udało się redakcji zrealizować cele zakładane przy powołaniu PHW. Pojawienie się periodyku poświęconego historii wojskowości zostało bardzo dobrze przyjęte i połączyło środowisko badaczy cywilnych, ale też wojskowych. Jako oficjalny organ WBH stanowiło jedno z dwóch głównych wydawniczych przedsięwzięć realizowanych przez Samodzielny Referat (Wydział) Wojen Dawnych. W latach 1929–1939 nie doszło do zmian na stanowisku redaktora, którym był mjr Otton Laskowski. Również czasopismo przetrwało trudne dla całego WBH wydarzenie, którym była śmierć założyciela i pomysłodawcy powołania PHW, gen. Juliana Stachiewicza w 1934 r. Wiedząc, że od samego początku nie zakładano regularności wydawania

¹¹⁴ Np. konkurs ogłoszony w związku z setną rocznicą powstania listopadowego i Zjazdem Historyków Polskich w Warszawie, w którym szef WBH gen. Stachiewicz ustanowił cztery nagrody pieniężne w wysokości 500 zł dla studentów z Krakowa, Lwowa, Poznania i Warszawy. Tematyka prac miała obejmować wybrane zagadnienie wojskowe okresu walk o niepodległość w latach 1764–1863. Informację o konkursie zob. Kronika, PHW 1929, t. 1, z. 2, s. 315.

¹¹⁵ Zob. Kronika, PHW 1935, t. 8, z. 1, s. 159–163.

¹¹⁶ Zob. *Wspomnienie o Marsz. Józefie Piłsudskim*, PHW 1935, t. 8, z. 1.

¹¹⁷ Zob. W. Lipiński, *Ś.p. Julian Stachiewicz*, PHW 1934, t. 7, z. 1, s. 1–19.

¹¹⁸ J. Maroń, *O osobliwościach...*, s. 23.

„Przeglądu” (wspomniana „nieperiodyczność”), ocenić można pozytywnie częstotliwość publikowania zeszytów. Przez cały okres działalności udało się też utrzymać współpracę z innymi instytucjami takimi jak CBW czy TWW.

W dziesięcioleciu 1929–1939 czasopismo stanowiło ważną platformę wymiany myśli i prezentowania wyników badań historycznowojskowych, o czym świadczy nie tylko jego funkcjonowanie w okresie międzywojennym, ale także przystąpienie po II wojnie światowej do prób powołania w jego miejsce nowego czasopisma. Na emigracji nie podjęto jego reaktywacji. Pierwsze podejście do wznowienia wydawania periodyku w kraju miało miejsce już w 1946 r.¹¹⁹, ale dopiero w 1956 r. powołano czasopismo pod nazwą „Wojskowy Przegląd Historyczny”, mające w założeniu wypełnić powstałą lukę, które ukazywało się do 1997 r. Trzy lata później postanowiono powrócić do przedsięwzięcia wydawniczego, a reaktywując PHW, połączono jego numerację z „Wojskowym Przeglądem Historycznym”. Od 2016 r. – w nawiązaniu do tradycji międzywojennych – „Przegląd” jest wydawany przez Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego¹²⁰.

Bibliografia

Archiwalia

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego
Wojskowe Biuro Historyczne

Opracowania

Archiwa w Niepodległej. Stulecie archiwów państwowych 1919–2019, red. E. Rosowska, Warszawa 2019.

Braun K., *Profesor Stanisław Herbst*, „Rocznik Mazowiecki” 2013, t. 25.

Chowaniec Cz., *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii w 1686 r.*, Oświęcim 2015.

Chowaniec Cz., *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii w 1686 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 1.

Chwalba A., *Józef Piłsudski jako historyk wojskowości*, Kraków 2007.

Dunin-Wąsowicz K., *Adam Feliks Próchnik*, „Polski Słownik Biograficzny” 1984–1985, t. 28.

Gałęzowski M., *„Wzór piłsudczyka”. Wacław Lipiński 1896–1949. Żołnierz, historyk, działacz polityczny*, Warszawa 2001.

Garbaczewski J., *Zarys historii prasy Wojska Polskiego do 1939 r.*, Warszawa 2004.

Gerber R., *Fabrykacja dział w powstaniu listopadowym*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.

¹¹⁹ Przedruk rozkazu opublikowany na łamach kwartalnika, zob. „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2016, nr 4 (258), s. 13.

¹²⁰ <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/przeglad-historyczno-wojskowy-2018-08-10-u/> (dostęp 30 IX 2019).

- Górka O., *Liczebność Tatarów krymskich i ich wojsk*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1935, t. 7, z. 2.
- Gruca A., *Józef Seruga*, „Polski Słownik Biograficzny” 1995–1996, t. 36.
- Herbst S., *Arvi Korhonen. Poulan poulustussota Liivinmaalla vv. 1600–1601*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Herbst S., *Daniel Toijer. Sverige och Sigismund 1598–1600*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Herbst S., *Kampanja letnia 1601*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Herbst S., *Karol Górski. Pomorze w dobie wojny trzynastoletniej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 2.
- Herbst S., *Kleck 1506*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Herbst S., *Księga raportów dziennych garnizonu warszawskiego od 14 czerwca do 3 listopada 1794 r. Wydał Adam Wolański*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 1.
- Herbst S., *Między Bugiem a Wisłą 19 V – 15 VI 1794*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1935, t. 8, z. 1.
- Herbst S., *Otton Laskowski*, „Polski Słownik Biograficzny” 1971, t. 16.
- Herbst S., *Stanisław Bodniak. Związek floty i obrona wybrzeża w wojnie Zygmunta III z Karolem IX*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.
- Herbst S., *Studia Karola Buczka nad dawną kartografią polską*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1938, t. 10, z. 2.
- Herbst S., *Zbieranie relacji i tradycji o dawnych wojnach*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1937, t. 9, z. 3.
- Herbst S., *Zbigniew Bocheński. Uzbrojenie w krakowskich dziełach Wita Stwosza*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1936, t. 9, z. 1.
- Hniłko A., *Bitwa pod Słobodyszem (7.X.1660)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, nr 1.
- Hubert W., *Bitwa pod Oliwą 28.XI.1627 (z 5 planami)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1.
- Kempski S., *Władza buławy*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 2.
- Kilańczyk P., *Julian Stachiewicz (1890–1934). Żołnierz i historyk*, Poznań 2014.
- Kronika, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 2.
- Kronika, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1935, t. 8, z. 1.
- Kowalski Z., *Fachowe czasopisma wojskowe w latach 1918–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1996, nr 19.
- Kowalski Z., *Szablą i piórem. Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920 na łamach polskich periodyków wojskowych*, Warszawa 1997.
- Kupisz D., *Smoleńsk 1632–1634*, Warszawa 2017.
- Laskowski O., *Odrębność staropolskiej sztuki wojennej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1935, t. 8, z. 1.
- Laskowski O., *Wyprawa Wiedeńska*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 1.
- Lipiński W., *Bój o Żawronkowe wzgórza i osaczenie Szeina pod Smoleńskiem (16–30 października 1633 r.)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Lipiński W., *Działania wojenne polsko-rosyjskie pod Smoleńskiem od października 1632 do września 1633 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 2.
- Lipiński W., *Dziennik. Obrona Warszawy 1939*, wstęp, przyp. i kom. J.M. Kłoczowski, Warszawa 1989.

- Lipiński W., *Kampanja zimowa 1633/34 i kapitulacja Szeina*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 2.
- Lipiński W., *Materiały i źródła do wojny Smoleńskiej 1632–1634*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 2, z. 1.
- Lipiński W., *Organizacja odsieczy i działania wrześniowe pod Smoleńskiem w 1633 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Lipiński W., *Początek działań rosyjskich w wojnie smoleńskiej*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.
- Lipiński W., *Stosunki polsko-rosyjskie w przededniu wojny smoleńskiej 1632–1634 i obustronne przygotowania wojskowe*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Lipiński W., *Ś. P. Julian Stachiewicz*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Lipiński W., *Wielki Marszałek (1867–1935)*, Warszawa 1937.
- Lipiński W., *Wojna smoleńska 1632–1634*, Zabrze – Tarnowskie Góry 2012.
- Lista współpracowników Przeglądu Historyczno-Wojskowego*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1.
- Manteuffel T., *Marceli Handelsman*, „Polski Słownik Biograficzny” 1960–1961, t. 9.
- Manteufflowa M., *Edmund Oppman*, „Polski Słownik Biograficzny” 1979, t. 24.
- Maroń J., *O osobliwościach polskiej historii wojskowości*, Wrocław 2013.
- Miśkiewicz B., *Polska historiografia wojskowa*, Toruń 2004.
- Oppman E., *Adam W. Englert mjr. Żandarmerji. Geneza i zarys dziejów wojskowej służby bezpieczeństwa w Polsce*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 4, z. 2.
- Oppman E., *D-ra J. St. Harbuta „Noc Listopadowa w świetle i cieniach procesu przed Najwyższym Sądem Kryminalnym”*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1.
- Oppman E., *Harbut Juliusz dr. Noc listopadowa w świetle i cieniach historii przed Najwyższym Sądem Kryminalnym. T. I*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.
- Oppman E., *Henryk Jabłoński. Aleksander Waszkowski. Ostatni naczelnik miasta Warszawy w powstaniu 1863/4*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1938, t. 10, z. 2.
- Oppman E., *Henryk Wereszycki. Anglia a Polska w latach 1860–1865*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1937, t. 9, z. 3.
- Oppman E., *Janusz Staszewski. Gen. Michał Mycielski i udział rodziny Mycielskich w powstaniu listopadowym*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Oppman E., *Janusz Staszewski. Generał Edmund Taczanowski*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1937, t. 9, z. 3.
- Oppman E., *Juliusz Stanisław Harbut. Józef Chłopicki*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Oppman E., *Przewodnik po polach bitew wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 1.
- Oppman E., *Wereszycki Henryk. Austria a powstanie styczniowe*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Oppman E., *Wojskowa organizacja Warszawy w powstaniu styczniowym*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.
- Oppman E., *Źródła do dziejów wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.

- Pachoński J. Z., *Początki pułku jazdy legionów 1789–1799*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.
- Pawłowski B., *Źródła wojskowe do dziejów Pomorza w czasach Księstwa Warszawskiego. Część I. Zajęcie Pomorza 1806/7. Podał Janusz Staszewski*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Pawłowski B., *Dr. Ewa Maleczyńska i dr. Aleksy Gilweicz. Materiały i wskazówki do nauczania historii Ziemi Czerwieńskiej do r. 1772*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Pawłowski B., *Druga odpowiedź P. Edmundowi Oppmanowi*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Pawłowski B., *Janusz Staszewski. Wojsko polskie na Pomorzu i pod Gdańskiem w 1807*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.
- Pawłowski B., *Lieutenant – Colonel Jean Lafeuillade. Les grandes lois de l'organisation. Le XVIII-e siècle. L'Evolution Militarile Organique*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1938, t. 10, z. 2.
- Pawłowski B., *Manewry pod Gołębiem w r. 1791*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Pawłowski B., *Materiały do dziejów polskich, znajdujące się w wiedeńskim archiwum wojennym*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.
- Pawłowski B., *Odpowiedź na recenzję p. E. Oppmana „Źródła do dziejów wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831” PHW T. V. z. 1–szy, str. 144–7*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 2.
- Pawłowski B., *Polski wywiad przed kampanią 1812 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1.
- Pawłowski B., *W sprawie organizacji historii wojskowej. Odpowiedź dr. Józefowi Siemiańskiemu*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 2.
- Pawłowski B., *Władysław Konopczyński. Kazimierz Pułaski*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1931, t. 4, z. 2.
- Pawłowski B., *Wojsko koronne i Komisja Wojskowa w dobie Konfederacji Barskiej 1768–1772*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1938, t. 10, z. 2.
- Pawłowski B., *Zdobycie przedmieścia pod Ostrówkiem 3 maja 1809 r.*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.
- Piłsudski J., *22 stycznia 1863*, Poznań 1913.
- Piłsudski J., *Zarys historii militarnej powstania styczniowego. Wykłady, wygłoszone w 1912 roku w Szkole Nauk Społeczno-Politycznych w Krakowie*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1.
- Pytel J., *Z dziejów polskiej prasy wojskowej w latach 1918–1939*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1966, nr 5/2.
- Rutkowski J., *Relacje i teren w metodzie badań historyczno-wojskowych nad wojną polską*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 2, z. 1.
- Seruga J., *Sobieszciana archiwalne w zbiorach biblioteczno-muzealnych hr. Tarnowskich w Sucheju*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.
- Simnanski P., *Henryk Lloyd*, tłum. A. W. Englert, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 2.
- Słownik biograficzny archiwistów polskich*, red. M. Bielińska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa 1988, t. 1.

- Słownik historyków polskich*, red. Maria Prosińska-Jackl, Warszawa 1994.
- [Stachiewicz J.], *Od Redakcji, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 1, s. IX–XI.*
- Staszewski J., *Kawalerja polska prawego skrzydła wielkiej armji 1812 roku, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1934, t. 7, z. 1.*
- Stawecki P., *Generał Marian Kukiel jako szef Biura Historycznego Sztabu Generalnego i jego konflikt z marszałkiem Piłsudskim w 1925 roku, „Przegląd Historyczny” 1987, t. 78, nr 3.*
- Stawecki P., *Stefan Pomarański, „Polski Słownik Biograficzny” 1982–1983, t. 27.*
- Tomczak A., *Ryszard Mienicki, „Polski Słownik Biograficzny” 1957, t. 20.*
- Tuliński A., *Oficerowie Biura Historycznego i Wojskowego Biura Historycznego w latach 1922–1939 (część 1), Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2019, nr 4 (270).*
- Tyszkowski K., *Aleksander Lisowski i jego zagony na Moskwę, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.*
- Tyszkowski K., *Archiwum Hetmańskie w Podhorcach, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1929, t. 1, z. 2.*
- Tyszkowski K., *Materiały do życiorysu Aleksandra Lisowskiego, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 1.*
- Urbańczyk T., *Polskie czasopiśmiennictwo wojskowe w latach 1914–1939, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1991, nr 3/4 (137/138).*
- Wagner M., *Wojna polsko-turecka w latach 1672–1676, t. 2, Zabrze 2009.*
- Wałek-Czarnecki T., *Gaetano de Sanctis. Storia dei Romani, t. 3: L'eta delle guerre puniche, 2 części, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.*
- Warszawski S., *Przemysł wojenny podczas powstania listopadowego, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 3, z. 1/2.*
- Wawrzyński T., *Zespół akt Wojskowego Biura Historycznego [1919] 1927–1939, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1994, nr 17.*
- Wereszycki H., *Wacław Lipiński, „Polski Słownik Biograficzny” 1972, t. 17.*
- Woliński J., *Bitwa pod Lwowem 1675 r., „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1932, t. 5, z. 2.*
- Woliński J., *Jan III Sobieski, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 1.*
- Woliński J., *Parkany (7 i 9 października 1683), „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 1.*
- Woliński J., *Żórawno, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, t. 2, z. 1.*
- Woliński S., *Urzędy hetmańskie w świetle prawodawstwa polskiego, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1933, t. 6, z. 2.*
- Wspomnienie o Marsz. Józefie Piłsudskim, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1935, t. 8, z. 1.*
- Zajas A., *Bronisław August Pawłowski. W 125 rocznicę urodzin, „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 2008, nr 1/30.*
- Zawilski A., *Bellona, jej kontynuacje i przeobrażenia w osiemdziesięcioleciu 1918–1998, Warszawa 1999.*
- Zuziak J., *Generał Marian Kukiel (1885–1973). Żołnierz, historyk, polityk, Pruszków 1997.*
- Żytkowicz L., *Stanisław Kościalkowski, PSB 1968–1969, t. 14.*

Strony internetowe

<http://www.kh-ihpan.edu.pl/index.php?lang=pl> (dostęp 14 XI 2019).

<http://cbw.wp.mil.pl/pl/8.html> (dostęp 5 X 2019).

- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Towarzystwo-Wiedzy-Wojskowej;3988501.html>42 (dostęp 5 X 2019).
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Moscicki-Henryk-Stanislaw;3943822.html> (dostęp 14 XI 2019).
- Walkiewicz L., *Patron darłowskiego mostu*, <http://www.infodarlowo.pl/echo,artykul1512.html> (dostęp 30 IX 2019).
- <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KES/struktura/KHGiS/Strony/Jan-Rutkowski.aspx> (dostęp 30 IX 2019).
- https://katalogi.bn.org.pl/discovery/fulldisplay?docid=alma-991011007769705066&context=L&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&search_scope=NLOP_IZ_NZ&tab=LibraryCatalog&lang=pl (dostęp 3 X 2019).
- <https://wbh.wp.mil.pl/pl/pages/przegląd-historyczno-wojskowy-2018-08-10-u/> (dostęp 30 IX 2019).
- <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/104082/edition/120278#structure> (dostęp 14 XI 2019).

STRESZCZENIE

Marta Cękańska, Początki „Przeglądu Historyczno-Wojskowego” (1929–1939)

Celem artykułu jest przedstawienie okoliczności powołania czasopisma naukowego „Przegląd Historyczno-Wojskowy” w 1929 r. Powstało ono z inicjatywy szefa Wojskowego Biura Historycznego gen. bryg. Juliana Stachiewicza i było poświęcone historii wojskowości dawnej – do 1863 r. Kierownictwo periodyku zostało przekazane kierownikowi Samodzielnego Referatu Wojen Dawnych WBH, mjr. Ottonowi Laskowskiemu, a na jego łamach publikowali wojskowi, ale przede wszystkim cywilni naukowcy.

W artykule przedstawiono pierwsze koncepcje dotyczące kształtu i sposobu funkcjonowania PHW, reakcje środowiska historycznowojskowego na powstanie pisma, a także weryfikację tychże pomysłów i deklaracji współpracy w odniesieniu do dziesięciu tomów „Przeglądu” opublikowanych w latach 1929–1938. Przytoczono również informacje dotyczące planów redakcji na 1939 r., a także starano się uchwycić misję, jaką w założeniu miał realizować w realiach okresu międzywojennego „Przegląd Historyczno-Wojskowy”.

Słowa kluczowe: Przegląd Historyczno-Wojskowy, Wojskowe Biuro Historyczne, gen. bryg. Julian Stachiewicz, mjr Otton Laskowski

SUMMARY

Marta Cękańska, The Beginnings of the „Military Historical Review” (1929–1939)

The aim of the paper is to present the circumstances surrounding the establishment of the scientific journal „Military Historical Review” (PHW) in 1929. It was

created on the initiative of the head of the Military Historical Bureau (WBH), Brigadier General Julian Stachiewicz, and focused on the military history until 1863. The supervision of the periodical was handed over to the head of the Independent Department of Previous Wars of the WBH, Major Otton Laskowski, and it featured publications of military, but above all civil researchers.

The article presents the first concepts concerning the shape and functioning of the PHW, the response of the historical-military circles to the creation of the journal, as well as the verification of these ideas and declarations of cooperation in relation to the 10 volumes of the „Review” published in 1929–1938. The article also contains information on the editorial plans for 1939 and attempts to pinpoint the mission that the „Military Historical Review” was supposed to carry out in the interwar period.

Keywords: Military Historical Review, Military Historical Bureau, Brigadier General Julian Stachiewicz, Major Otton Laskowski

РЕЗЮМЕ

Марта Ценкальска, У истоков „Военно-исторического обозрения” (1929–1939)

Цель данной статьи – описание обстоятельств создания научного журнала «Военно-историческое обозрение» в 1929 г. Журнал был создан по инициативе начальника Военно-исторического общества, бригадного генерала Юлиана Стахевича, и был посвящен ранней истории военного дела – до 1863 г. Руководство журналом было передано начальнику Независимого отдела ранних войн Военно-исторического общества, майору Оттону Ляковскому, и на страницах журнала публиковались статьи в основном гражданских, но также и военных ученых.

В статье представлены первые концепции, касающиеся формы и функционирования журнала, реакция военно-исторической среды на его создание, а также проверка жизнеспособности этих идей и деклараций о сотрудничестве в отношении десяти томов «Обозрения», изданных в 1929–1938 гг. В статью приведена информация о планах редакции на 1939 г., а также предприняты попытки определить миссию журнала, которую ему предстояло выполнить в реалиях межвоенного периода.

Ключевые слова: Военно-историческое обозрение, военно-историческое общество, бригадный генерал Юлиан Стахевич, майор Оттон Ляковский